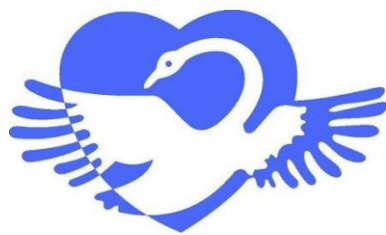

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**

**КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

**ГУМАННИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР:
ВІД ТЕОРІЇ ДО АТМОСФЕРИ ДОВІРИ
ТА СПІВПРАЦІ**

Навчально-методичний посібник

Черкаси – 2026

37.013.2

Г22

Рекомендовано до друку вченою радою КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Протокол № 2 від 03 червня 2026 року

АВТОР-УКЛАДАЧ:

Гаряча С.А., завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук, Лицар Гуманної Педагогіки

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Андрющенко Т. К., завідувач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор педагогічних наук, професор;

Мединська В.М., консультант комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Черкаської міської ради

Г22 Гуманний освітній простір: від теорії до атмосфери довіри та співпраці: навчально-методичний посібник /авт.-уклад С.А. Гаряча. Черкаси: ЧОПОП ЧОР. 108 с.

Навчально-методичний посібник присвячено розбудові гуманного освітнього середовища на засадах педагогіки серця та цінностей Нової української школи. Книга пропонує дієві інструменти для формування життєстійкості й емоційного інтелекту учнів, створення атмосфери довіри та психологічного комфорту в класі й поза його межами.

Видання стане у нагоді вчителям початкових ланок, вихователям, методистам та всім освітянам, які прагнуть надихати дітей і плекати їхній внутрішній світ.

Передмова

Сучасний світ вимагає від освіти не лише трансляції знань, а й формування життєстійкості (резильєнтності), емоційного інтелекту та здатності співпереживати. У центрі цих трансформацій незмінно залишається *особистість дитини* — її почуття, безпека та внутрішній світ. Саме тому створення гуманного освітнього простору сьогодні є не просто методичним трендом, а нагальною потребою часу, базовою умовою для всебічного розвитку й ментального благополуччя кожного учня.

Цей посібник покликаний стати надійним дороговказом для педагогів, які прагнуть трансформувати навчання з рутинного процесу «передачі інформації» у живий простір «взаємодії серця з серцем». Ми віримо, що справжня освіта починається там, де дитина відчуває абсолютний психологічний комфорт, де школа стає місцем, куди щодня поспішають із радістю, а кожна помилка сприймається не як вирок, а як природна, безпечна й необхідна сходинка до успіху.

В основі пропонованих матеріалів лежить глибока філософсько-педагогічна традиція кордоцентризму (педагогіки серця) та плекання безумовної любові до дитини. Ми переконані, що побудувати простір довіри неможливо через сухі директиви чи формальні інструкції. Його можна лише «проростити» через щоденні свідомі практики, відкритий діалог з учнями та батьками, інтеграцію інноваційних підходів та створення особливого середовища — як у стінах класу, так і за його межами, зокрема під час занять на відкритому повітрі. *Цей посібник покликаний допомогти вам:*

- ∞ *Осмыслити* теоретичні засади гуманної педагогіки через призму сучасних викликів та цінностей Нової української школи;
- ∞ *Опанувати* дієві практичні інструменти для створення атмосфери психологічної безпеки, де панує взаємоповага та синергія між учителем, учнями та батьками;
- ∞ *Інтегрувати* емоційний та інтелектуальний компоненти навчання, перетворюючи кожен урок на простір спільних відкриттів, творчості та радості від пізнання світу;
- ∞ *Трансформувати* теоретичні знання у живу «атмосферу довіри», яка відчувається на кожному уроці, під час перерв та в позаурочний час;
- ∞ *Знайти* натхнення та ресурси для власного професійного зростання, запобігаючи емоційному вигоранню.

Матеріали посібника структуровано за трьома взаємопов'язаними векторами:

Перший розділ розкриває історико-філософські витоки кордоцентризму — від класичних ідей Я.-А. Коменського та В. Сухомлинського до сучасної

практики Ш. Амонашвілі та О. Захаренка, формуючи цілісний кодекс честі сучасного вчителя.

Другий розділ містить конкретний практичний інструментарій: техніки позитивного звертання, алгоритми емоційного віддзеркалення та комунікативні ігри, які допомагають налаштувати «камертон» гуманної взаємодії на кожному уроці.

Третій розділ репрезентує узагальнений живий досвід нової когорти майстрів Черкащини, які успішно реалізують гуманістичну парадигму в управлінні сучасними закладами освіти та повсякденній практиці творення «Храму Дитини».

Четвертий розділ знайомить із гуманістичною спрямованістю курсу «Запитання, які змушують мене діяти» як основа формування особистості молодшого школяра

Матеріали видання стануть практичним інструментарієм та джерелом натхнення для вчителів початкових класів, вихователів, керівників закладів освіти, методистів, студентів педагогічних спеціальностей та всіх освітян, які прагнуть, щоб їхнє слово «вирощувало» особистість, надихало крила та зігрівало серця.

Розділ 1

ЖИВЕ КОРІННЯ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ: ВІД КОМЕНСЬКОГО ДО ЗАХАРЕНКА

Швейцарський педагог Адольф Фер'єр на початку ХХ століття написав: «І створили Школу такою, якою велів їм диявол. Дитина любить природу, а її зачиняють у чотирьох стінах. Вона не може всидіти на місці, а її змушують до нерухомості. Вона любить працювати руками, а її навчають теорії та ідеям. Вона любить говорити, а їй наказують мовчати. Вона прагне зрозуміти, а їй кажуть вчити напам'ять. Вона хотіла б сама шукати знання, а їй їх дають у готовому вигляді. І тоді діти навчилися тому, чому б ніколи не навчилися в інших умовах. Вони навчилися казати неправду і прикидатися».

Негуманною школа бути не може. Ще Я. А. Коменський писав: «Керуючою основою нашої дидактики нехай буде: дослідження й відкриття методу, за яким учні менше би вчили, а більше би вчилися; у школах було би менше галасу, одуріння, даремної праці, а більше дозвілля, радості й ґрунтового успіху».

Історія світової педагогіки – це не просто еволюція навчальних програм чи методик. Це тривала, часом драматична боротьба за те, ким є дитина в освітньому процесі. Традиційна, авторитарна система часто бачила в учневі лише «чисту дошку» або глину, з якої дорослий має зліпити зручного для суспільства громадянина. На противагу цьому народилася **гуманна педагогіка** – філософія любові, поваги та духовного партнерства. У витоків цієї філософії стоять великі мислителі, кожен з яких додав свій неповторний камінь у фундамент гуманізму.

Архітектори серця: світовий вимір

Рух до дитиноцентризму розпочався з усвідомлення природного права кожної людини на розвиток.

ЯН-АМОС КОМЕНСЬКИЙ першим здійснив революцію, заявивши, що освіта має бути «природовідповідною». Його гуманізм проявився в ідеї «пансофії» – навчати всіх усього, але робити це м'яко, без примусу, йдучи за природним темпом розвитку дитини.

ЙОГАНН ГЕНРІХ ПЕСТАЛОЦЦІ став одним із перших, хто перетворив педагогічну практику на акт дієвої любові та безкомпромісного гуманізму. На прикладі самовідданої роботи з дітьми-сиротами він експериментально обґрунтував, що будь-яке навчання без глибокого духовного взаєморозуміння й емоційного контакту є мертвим і неефективним.

Завдяки гармонійній інтеграції трьох ключових елементів — розвитку розуму (інтелектуальних здібностей), серця (моральних якостей) і рук (практичних навичок), Песталоцці створив міцну основу для виховання через працю, взаємоповагу та всебічну емпатію. Його концепція природовідповідності досі слугує фундаментальним орієнтиром для побудови сучасного безпечного, інклюзивного та дитиноцентричного освітнього простору.

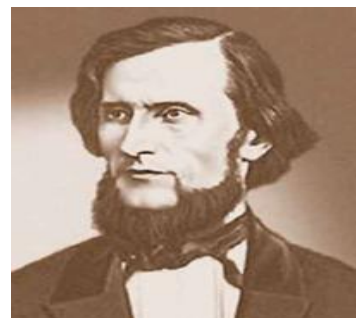
ЯНУШ КОРЧАК став абсолютним синонімом жертовної любові до дітей. Його Маніфест — «Як любити дитину» — та концепція «Прав дитини» (зокрема, права на смерть і права на сьогоднішній день) перевернули уявлення про дитячу автономію. Його життя і подвиг довели: гуманний педагог не височіє над дитиною, він іде з нею пліч-о-пліч до самого кінця.

Духовна матриця: вітчизняна традиція

Для українського та східноєвропейського контексту гуманна педагогіка набула особливого, глибоко кордоцентричного (спрямованого на серце) характеру. Ця самобутня філософська традиція перетворила ідею виховання на мистецтво плекання живої душі через любов та емоційну відкритість учителів.

КОСТЯНТИН УШИНСЬКИЙ повернув у педагогіку поняття народності та рідної мови як головного інструменту формування душі. Він підкреслював, що виховання має випереджати й скеровувати навчання, а особистість вихователя є тією силою, яку не замінять жодні підручники.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ створив справжній оазис гуманізму

– Павлиську «Школу радості». Його слова «*Серце віддаю дітям*» стали девізом поколінь. Сухомлинський показав, що виховання індивідуальності починається з краси, природи, казки та розвитку чутливості до чужого болю. Для нього дитина була цілим космосом, який не можна вимірювати лише оцінками.

Сучасні пророки гуманізму

У XX та XXI століттях ідеї гуманізму отримали практичне, майже космічне розширення. У XX та XXI століттях ідеї гуманізму отримали практичне, майже космічне розширення. Педагогічна думка вийшла за межі суто класної кімнати, проголосивши дитину не просто об'єктом навчання, а унікальною мікрокосмічною сутністю, нерозривно пов'язаною зі Всесвітом. Сьогодні це космічне розширення набуває нового виклику: гуманна педагогіка покликана сформулювати планетарне мислення, здатне протистояти глобальним кризам через екологічну свідомість, емпатію та усвідомлення відповідальності людини за майбутнє всього соціоприродного простору.

ШАЛВА АМОНАШВІЛІ оформив гуманну педагогіку як цілісну духовну систему. Він закликає бачити в дитині «Явлення» — істоту з власною вищою місією. Його методика «школи життя» базується на принципах «олюднення середовища», віри в можливість дитини та веденні уроку як спільної духовної творчості (співдружності).

ОЛЕКСАНДР ЗАХАРЕНКО, творець легендарної Сахнівської школи на Черкащині, довів ці ідеї до абсолюту на практиці. Його «Енциклопедія життєтворчості» показала, як школа може стати центром життя всього села. Захаренко вивів формулу: школа – це не підготовка до життя, це саме життя. Через створення планетарію, музеїв, залучення дітей до реальної архітектурної та культурної творчості він виховував Майстрів і Громадян.

Усіх цих педагогів, попри різні епохи та країни, об'єднує одне вірування: **Дитина – це не посудина, яку треба наповнити, а факел, який**

треба запалити. Вони вчили, що карати, пригнічувати та ламати волю це шлях до руйнації особистості. Натомість любити, розуміти, приймати та надихати – це і є єдиний істинний шлях виховання Людини.

Шалва Амонашвілі зазначав «**Гуманна педагогіка** є теорією і творчою практикою становлення підростаючої особистості, через систему змісту і засобів, що розробляються на основі поняття духовного гуманізму»

Духовний гуманізм має дві складові: філософсько-теоретичну і суб'єктивно діяльнісну. Розглядаючи філософсько-теоретичну складову, маємо прийняти припущення, що Вищий Світ, Вища Свідомість реально існують і людський Дух безсмертний. Звідси:

- ∞ Прийняття висновків про природу Дитини
- ∞ Дитина – Явління Духу, носій своєї місії, вона володіє енергією Духу для реалізації своєї місії

Духовний гуманізм ґрунтується на двох нерозривних складових: **філософсько-теоретичній** та **суб'єктивно-діяльній**. Для осмислення філософсько-теоретичної складової ми маємо прийняти фундаментальні припущення:

- Вищий Світ та Вища Свідомість – **реально існують.**
- Людський Дух – **безсмертний.**

Виходячи з наведених філософських постулатів, ми кардинально змінюємо погляд на природу Дитини.

Дитина — це:

- **Явління Духу** в нашому земному світі.
- **Носій унікальної місії**, з якою вона прийшла в це життя.
- **Власник внутрішньої енергії Духу**, яка дарована їй для повної реалізації цієї місії.

Духовна суть Дитини проявляється через пристрасті до розвитку, пізнання, дорослішання і свободи

Аспект **суб'єктивно-діяльної складової (Шлях Учителя)** розкривається через особистісну еволюцію педагога та його щоденну внутрішню працю. Процес реалізації цієї складової базується на двох китах:

I. Внутрішнє самовдосконалення вчителя

Справжній гуманний педагог діє через:

- **причетність до духовного життя:** постійне плекання власного внутрішнього світу;
- **культивування чеснот:** свідоме виховання у собі *шляхетності* та *великодушності*;
- **тотальну відповідальність:** усвідомлений контроль за кожною своєю думкою, кожним словом та вчинком.

II. Усвідомлення та втілення Вищих Законів

Діяльність учителя спрямовується глибоким розумінням фундаментальних законів буття:

- **закон причин і наслідків:** розуміння того, що кожне педагогічне рішення має свій відгомін у майбутньому дитини;
- **закон любові:** прийняття любові як головного інструменту та мети виховання;
- **Закон духовної спільності:** відчуття нерозривного зв'язку та єдності між душами вчителя й учня.

Закони гуманної педагогіки

- ❖ Любити будь-яку дитину. Саме любов – перетворююча сила Духу і Серця.
- ❖ Розуміти дитину і приймати її такою, як вона є.
- ❖ Наповнитись оптимізмом у відношенні до кожної дитини. Саме Віра в Майбутнє – творець сьогодення.

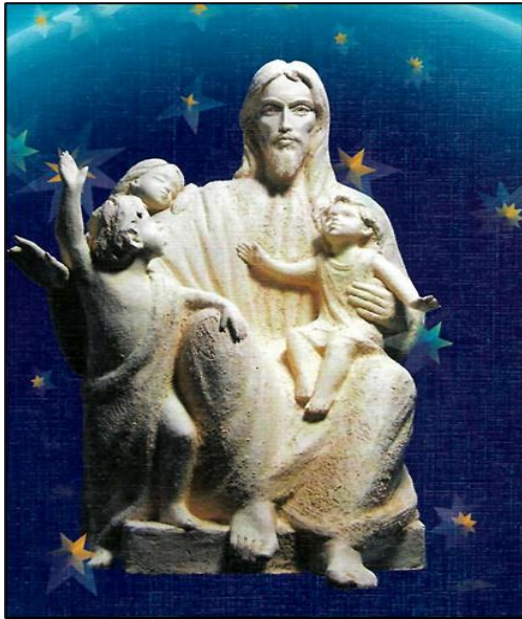
Заповіді Гуманної педагогіки

- ❖ Любити будь-яку дитину. Саме любов – перетворююча сила Духу і Серця.
- ❖ Розуміти дитину і приймати її такою, як вона є.
- ❖ Наповнитись оптимізмом у відношенні до кожної дитини. Саме Віра в Майбутнє – творець сьогодення.

Принципи Гуманної Педагогіки

- ✓ Стверджувати у дитині її особистість.
- ✓ Проявляти творче терпіння, допомагаючи дитині у самопізнанні.
- ✓ Одухотворювати середовище навколо дитини.
- ✓ Наповнюватися оптимізмом у відношенні до дитини.
- ✓ Будувати стосунки співпраці з дитиною (я – тяж учень, а вона для мене вчитель)

Кодекс честі і служіння учителя (створений на основі «Маніфесту гуманної педагогіки»)

Учитель в еволюційному русі людства несе, береже та розвиває завоювання духу та розуму: бачить у собі та дітях нові незвичайні можливості та здібності, розкриває в них і в собі образ Творця, тим самим змінюючи простір та світ.

Кодекс покликаний надихати та спрямовувати вчителя на творчі звершення, а не нормувати та обмежувати його працю.

Вчитель чесно й мужньо відповідає на виклики часу, головним з яких є необхідність бути духовно-моральною особистістю та виховати духовно-моральні особистості.

Учитель– ВІН:

1. *Носій Світла*, Сила, що творить нову свідомість та нове життя суспільства; вважає свою професію служінням Богу та ідеалам людства; сповнений відповідальності перед Творцем, перед сьогоденням та майбутнім, перед долею кожного свого учня.

2. *Наслідує* заповіт класика: «Кожна школа, перш за все, повинна показати людині те, що в ній найдорогоцінніше, змусити її визнати себе часткою безсмертного та живим органом світового духовного розвитку людства» (Костянтин Ушинський).

3. *Визнає*, що гуманізм, який синтезує у собі духовне та моральне, є основою оновлення царини освіти, та у відповідності з ним вибудовує своє педагогічне мислення і творчу освітню практику.

4. *Вірить* у безмежні можливості кожного учня; вірить, що кожна дитина несе в собі свій шлях, власну місію; вірить, що кожна дитина має золоті зерна у своїй душі, які здатні прорости добром і любов'ю. Ця віра є джерелом для його оптимістичної та творчої професійної діяльності.

5. *Любить* дітей щиро, віддано, без умовностей. Його мудра любов до кожного учня супроводжує всі його педагогічні діяння.

6. Прагне в кожному учневі виховати благородну людину, героя духу, патріота своєї Батьківщини, громадянина Землі, дитя Боже.

7. *Допомагає* учням зрощувати в собі сенс життя, заглиблюватися в самопізнання, прагнути до самовдосконалення.

8. *Виявляє* особливу турботу про розвиток та збагачення духовно-морального світу своїх учнів, вчить жити, дорослішати та розвиватися у своєму духовному світі, мріяти, створювати красу, здійснювати благо; допомагає утверджувати уявне в зовнішньому світі.

9. *Вибудовує* власну діяльність та стосунки з учнями й кожним окремим вихованцем у відповідності з їх природним прагненням до розвитку, допомагає кожному досягти успіху, розкрити в собі здібності й таланти.

10. *Усвідомлює* виняткове значення свої суб'єктивної волі у творенні освітнього процесу, тому постійно зайнятий удосконаленням власного характеру, поглядів, педагогічної майстерності, духовно-морального світу; шукає та творить у собі педагога Світла для дітей Світла.

11. У *своєму* пошуку гуманного підходу до учнів керується принципами: виховання в учнів способу життя за допомогою самого життя; облагородження середовища навколо учня; пізнання у співпраці та співтворчості; терпіння, яке творить.

12. *Старанно слідує* закону творення, поглиблення та зміцнення духовної спільності, єднання та взаєморозуміння зі своїми учнями загалом та з кожним з них зокрема.

13. *Допомагає* учням зрозуміти, що думка є всеначальною енергією; зрощує в них почуття відповідальності за свої думки; створює умови, щоб вони полюбили своє мислення; виховує в них добромислення та ясномислення, добромовлення та ясномовлення.

14. *Веде* своїх учнів та кожного з них окремо від успіху до успіху, від труднощів до труднощів; вселяє в них віру у свої здібності, дає можливість пережити радість пізнання; робить їх шукачами та відкривачами знань.

15. *Домагається* успішного засвоєння учнями державних освітніх стандартів та знаходить можливість розширити їх зміст теоріями, проблемами, гіпотезами, пошуками та відкриттями, що народжуються на небосхилі наук.

16. *Залучає батьків* до участі в організації шкільного життя їх дітей; робить свій педагогічний процес відкритим для них; спілкується з ними дружелюбно, з розумінням, допомагає їм розібратися у складних питаннях сімейного виховання.

17. *Черпає натхнення* для творчості та піднесеного професійного життя у Слові Божому, педагогічних та філософських працях класиків світової педагогіки, в любові до учнів і постійної турботи про них, у пошуках розгадки складних виховних та освітніх завдань.

18. *Творить та удосконалює* у собі образ духовно-моральної особистості: є прикладом культури та моральності, ввічливості та співчуття; справедливий; живе по совісті; простий у спілкуванні; спрямований до доброчинності; стверджує торжество культури та вищі духовні цінності в собі та своїх вчинках.

19. *Далекий від авторитаризму*, від силових підходів до дітей; не дратується, не втрачає самовладання, не підвищує голосу, не скаржиться батькам на провини дитини; не налаштовує їх проти неї, не принижує учня, не застосовує покарання.

20. *Несе учням уроки*, як дари свого духу; завжди готовий допомогти дітям у подоланні труднощів, радіє їхнім успіхам; захищає та оберігає їх від усього злого, відданий їм; вчиться у дітей того, який саме учитель їм потрібний.

У своїй фундаментальній праці «**Мистецтво любові**» психоаналітик та філософ Еріх Фромм визначає зрілу любов як активну дію, а не пасивне почуття. Він виділяє п'ять базових елементів, притаманних усім видам справжньої любові: давання, турботу, відповідальність, повагу та знання.

Ми пропонуємо п'ять елементів любові на основі Гуманної Педагогіки.

ДАВАННЯ – це здатність педагога *приділити увагу* кожній дитині, *відчувати переживання* дитини і співпереживати разом з нею, *вміння організувати всю свою співпрацю* з дітьми з урахуванням духовного гуманізму, *яка ґрунтується на любові, довірі і духовній спільності*.

Для педагога давання є способом професійного самовдосконалення та самореалізації.

ТУРБОТА – полягає у *прагненні педагога вберегти* дитину, яка довірена йому, від небезпек, *вмінні відчувати* стан і настрій вихованця,

створенні такого **розвивального середовища**, яке буде безпечним для життєдіяльності кожної дитини і перетворюватиме працю на задоволення.

Турботливий педагог має стати **захисником і часто навіть притулком** для дитини.

ПОВАГА – виявляється у розумінні дитини, її унікальності і прийманні такою якою вона є, без приниження її гідності, без докорів і покарань, прагненні до встановлення духовної спільності з дитиною, вірі в те, що у дитині переможе духовність і добра вдача.

У своїй книзі «Як любити дитину» Януш Корчак Януш Корчак дає пораду: *«Поважайте незнання Дитини! Поважайте працю пізнання! Поважайте невдачі і сльози! Поважайте право дитини бути тим, ким вона є!»*

ЗНАННЯ – дозволяє педагогу **побачити** в дитині її **творчий потенціал, зрозуміти потреби** дитини та **спрямувати** весь освітній процес на розвиток фізично, морально, психічно здорової, **успішної та щасливої особистості** з системним і цілісним мисленням у розв'язанні життєво важливих завдань.

Гуманна педагогіка — це не просто набір методів, а філософія серця, де дитина є найвищою цінністю. Для того, щоб цей підхід діяв у повсякденному житті, Шалва Амонашвілі сформулював золоті правила внутрішньої дисципліни для дорослого. Це орієнтири, які допомагають не поранити дитячу душу.

Золоті правила внутрішньої дисципліни: 10 «НІ» ВЧИТЕЛЯМ:

1. Не намагайтеся перемогти учня, взяти верх над ним, запанувати. Необхідно дати можливість учневі отримати перемогу над собою. Це є великим стимулом для росту учня як людини. Діти люблять неуважного вчителя, який готує завдання із помилками. Адже на помилках вчаться.

2. Не принижуйте учня на уроці. Польський педагог Януш Корчак говорив: «Поважайте дитяче незнання». Учитель працює для того, щоб дітям допомогти пізнати світ. У природі немає ліній! Вона приходить пізніше. Дітей необхідно в очах однокласників піднімати, підносити. Показувати всі їхні перемоги, кроки вперед. Це є також великим стимулом для росту, для праці.

3. Не докоряйте дитині, не згадуйте про минулі невдачі, нагадуйте тільки про хороше, про певні досягнення в навчанні, в поведінці. Необхідно нести думку позитивну, вселяти надію тільки на краще.

4. Не доносьте батькам про дитину. Авторитет учителя при цьому тільки падає. Нам необхідно зміцнювати віру в дитину батькам, захистити дитину від агресії батьків.

5. Не соромте учня на уроці.

6. Не гнівайтесь на учня, бо грів – це бомба.

Тільки терпіння,

самовладання вчителя

Вчителем.

Фотоколаж створений з допомогою ШІ

робить учителя

7. Не оголошуйте учневі недовіру. Любити дитину треба такою, якою вона є, довіритися дитині.

8. Не зраджуйте учням ніколи.

9. Не думайте про учня погано. Вселяйте почуття оптимізму та впевненості в свої сили.

10. Не чиніть по відношенню до дитини нічого, що б не сприяло вихованню.

НАЙГУМАННІША МІСІЯ - УЧИТЕЛЬ

*Учитель має бути живим взірцем доброзичливості,
безмежно любити свою справу, ставитися до дітей
по-батьківському.*

Я. А. Коменський

Одвічні питання: як створити школу, в якій живе і править радість, в якій кожна хвилинка дає учневі нове пізнання себе і світу? Як повинен працювати вчитель, щоб діти навчились відчувати довілля, зберігати яскраву уяву і віру в свої сили, щоб нове покоління росло творчим, вільним, відкритим?

Шалва Олександрович Амонашвілі у своїй книзі «Чому б нам не прожити життя героями духу» висуває гіпотезу походження слів «Учитель» і «Учень». За його глибоким переконанням суть цих понять полягає в їх єдиному зерні – **уч**, де **у** – початок санскритського слова **ура**, що означає: Вогонь, Світло, Життя, Любов, Бог; а **ч** – треба розуміти як початок слова **чоло**. Звідси: Учитель – Дух, який творить, випромінює і дарує Світло, Життя, Любов, Мудрість, Знання. А Учень, – Дух, який шукає, приймає Світло, Життя, Любов, Мудрість, Знання.

У Василя Сухомлинського є чудові слова: «Вчителю треба ввібрати море світла, щоб дати іскорку учневі». Кожна дитина, яка входить в наше життя – це дар Божий, який несе нам новий досвід і реалізацію нашої сутності. Змінюючи наше сприйняття дітей як «важких» на те, щоб сприймати їх своєю душею як неоціненний дар, ми відчуваємо їхню мудрість.

Серцем освітнього процесу є спілкування учителя з учнем, тобто Всесвітній закон «Учитель-Учень», який тлумачиться як «Навчаючи, вчимося» – це передача духовного досвіду того народу, до якого ми належимо. За таким законом обов'язково має бути поруч з тобою хтось мудрий, який несе дещо більше, ніж знання. У кожного вчителя повинен бути учитель вищого рівня. Для наших вчителів мудрими наставниками можуть бути праці Костянтина Ушинського, Василя Сухомлинського, Антона Макаренка, Олександра Захаренка, Шалви Амонашвілі. Це та когорта педагогів від яких можна вгамовувати спрагу гуманної педагогіки. Вони розглядали дітей тільки такими, які прийшли з Вищого світу, і відповідно цьому поводитись з ними, і педагогіку будували.

Загальновідомо, що у дитячих лікарів є правило: перед зустріччю з дитиною зігріти руки. Вчителю важливо пам'ятати не тільки про тепло рук,

але й про тепло своєї душі. Дитяча душа схожа на пуп'янок, який тільки починає розпускатися. І цей пуп'янок не можна засипати потоком сухих знань - йому потрібен благодатний дощ любові.

Без любові учителя до своїх учнів не народжується зворотна любов і довіра. Потенціал енергії цього почуття – в серці кожного з нас. Потрібно тільки відкрити його – на основі любові зростуть всі інші гуманні прояви. Із любові до дітей виростає педагогічний оптимізм учителя – віра у можливості дитини, уміння бачити в ньому краще і спиратися на це краще у вихованні, а також віра у власні можливості і успіх своєї праці.

Більшу частину своєї педагогіки учитель будує на Вірі та Надії. Діти – це маленький Всесвіт, відноситись до якого треба дуже бережливо, і з максимальною повагою, пам'ятаючи про те, що дитяча психіка занадто ранима, і травми, залишені в дитинстві, інколи заліковуються протягом всього життя.

Кожний урок в гуманного вчителя починається з посмішки. Посміхаючись, він подумки посилає натхнення кожній дитині. Протягом уроку окриляє дитину фразами: «Ти можеш!», «У тебе все вийде!», «Я в тебе вірю!». Усвідомлення дитиною того, що хтось у неї вірить і любить її, допомагає здійснити дивовижну подорож життя, в якому кожному дається можливість випробувати себе і поділитися своїм внутрішнім багатством з іншими.

Вплив особистості вчителя на своїх учнів нічим не можна замінити. Серцю крилатого учителя, який вчить літати своїх учнів, співзвучна думка М. Пришвіна «Та людина, яку ти любиш в мені, звісно, краща за мене, я не такий. Але ти люби, і я буду намагатися бути кращим за самого себе».

Тільки у вчителя є така можливість вчитися літати безліч разів! Він бере новий клас і знову стає на старт і знову вчиться літати, з кожним разом все вище і все досконаліше. Адже не можна ввійти в одну воду двічі, так і не можна використовувати старі крила і старі способи керування ними. Головне не розгубити в дорозі любов, радість, натхнення, ніжність, оптимізм, легкість, відповідальність, щирість. В учителя є досвід і життєва мудрість, а діти... діти просто вміють літати.

Найважче – взяти на себе відповідальність за те, що ти – Учитель. Важко бути Учителем Гуманної Педагогіки. Кожний гуманний вчитель має усвідомити для себе формулу П – З – Д (Прийняти – Зрозуміти – Допомогти).

Правильно говорить Шалви Амонашвілі: «Учитель – Герой Духу», «Той хто не вчиться сам, не може розвивати смак до учіння в інших».

Одне з найважливіших завдань Учителя – бачити Дитину, стати на

один рівень з Дитиною і у прямому розумінні також: у Ш.О. Амонашвілі «присісти», у Василя Сухомлинського «заглянути в очі». За словами Шалви Олександровича «якщо на дитину дивитись, як на істоту, яка вас дратує, народжується вам на зло, то вам ніколи не роздивитись, з яким багатством приходить вона в цей світ. Якщо побачити в ній її долю і щасливо розгадати таємницю її сутності, то тоді можна терпіти і витівки, і грубість, і багато іншого. Багато можна витримати, тому що виникає сенс її навчати». «Навчання пробуджує крилату дитину, розкриває її Чашу, вчить літати високо, далеко, зі швидкістю думки».

«Очі – дзеркало душі», – говорив Лев Толстой. «Зір» – якщо розтлумачити це слово – те, що зріє. Як дозріла Дитина, так вона і бачить. Якщо це «бачить» Учитель, то він професіонал. Вчиться «бачити» Дитину.

Якщо побачили, потрібно і почути Дитину – а це справжня наука. Чути Дитину – цьому треба вчитися. Слова – це інструмент Дитини, але ж це і інструмент Учителя. Будьте обережні зі словами, бережно їх використовуйте. Учитель Гуманної Педагогіки вчиться не тільки слухати слова, але й промовляти їх.

Побачити – Почути, отже, оберігати почуття Дитини – це емпатія, вміння зрозуміти Дитину, тобто співпереживати. Вміння співпереживати розвивається на основі вмінь аналізувати мотиви вчинків дітей. Розуміння причин вчинків знаходить відгук в душі. Тобто іншими словами завжди потрібен зворотній зв'язок з дитиною. Вміння співпереживати перевіряється іншим почуттям – співрадістю. Коли співпереживання і співрадість разом, то за словами Ш.О. Амонашвілі вчитель може стати «притулком» для Дитини.

Учитель Гуманної Педагогіки – завжди Учень, який постійно пізнає себе. Пізнати себе не просто, проте, це потрібно робити. І головне виробити у себе позитивну Я-концепцію. Учитель з позитивною Я-концепцією демонструє готовність до безумовного внутрішнього сприйняття Дитини.

Я-концепція складається з таких постулатів:

- Безмежна Любов до Дитини.
- Власна учительська філософія.
- Учитель уміє керувати словом.
- Мова Учителя продумана.
- Руки Учителя «мовчать».
- Учитель – Учень (співробітництво).
- Учитель ХХІ століття – це Учитель Гуманної Педагогіки.
- Філософ + Психолог + Майстер.

Особливо важливим у спілкуванні учитель-учень є принцип «взаємодія – співробітництво». Позитивна самореалізація дає школяру внутрішнє відчуття успіху, задоволення, і саме з цього моменту, можливо, розкриваються його крила для польоту. І в такому випадку з'являється впевненість, що така дитина, завдяки співробітництву з уважним і мудрим учителем, буде активно мислити, творити і самореалізуватися в майбутньому.

Гуманний вчитель спрямований на розкриття свого характеру в *трьох якостях*.

Перша якість: Доброта. Доброта учителя до учня – це мати доброти серця учня до всього світу.

Друга якість: Щирість. Вчительська щирість – умова духовного єднання з учнем.

Третя якість: Відданість. Відданість учителя примножує в учневі надію на порятунок і дарує йому притулок.

Вчителю гуманної педагогіки властиве дотримання принципу облагородження середовища довкола дитини. Окремі вчителі помилково вважають, що в сучасних школах для дитини найважливіше, який євроремонт зроблений в класі, і цим обмежуються, забуваючи, що для дитини важливіший духовний комфорт. Дитина захворіла. Перший день відсутня у класі. По можливості дзвінок додому: «Недобре було без тебе. Надіємось на твою допомогу. Гадаю швидко станеш здоровим, прийдеш на допомогу». Для дитини дуже важлива її значимість: її не забули, за неї переживають, чекають на зустріч з нею.

Гуманна педагогіка заперечує звичку вчителів сварити дитину, намагаючись вияснити причину запізнь тих чи інших учнів, відволікаючи цим дітей від розпочатого навчального процесу. У «Школі Життя» учитель в даному випадку говорить дитині, яка запізнилася: «Чекали на тебе. Добре, що прийшов». І діти знають, що після репліки вчителя, потрібно зайти тихенько в клас, не відволікаючи інших і включитися в роботу на уроці. Всі пояснення учень сам потім скаже учителю і попросить вибачення. Діти усвідомлюють, що вміння вчасно розпочати роботу – одна з ниточок успішного оволодіння навчальним матеріалом.

Облагородженню середовища довкола дитини сприяє також інший підхід до виконання домашнього завдання на рівні добровільного вибору. Якщо дитина не виконала домашнє завдання, то вчитель не сварить, а висловлює жаль, засмучення, але й вселяє надію та дає можливість зробити це «на завтра». Тобто, як говорить Ш. Амонашвілі – домальовує, доповнює дитину, щоб вона стала кращою, сонячною. Проте, перед тим, як перевіряти

у дітей виконання домашнього завдання, Шалва Олександрович радить кожному вчителю проаналізувати виконання власного домашнього завдання: чи прийшов учитель на урок з написаним поурочним планом, чи приніс дітям нові сучасні знання, чи виготовив цікаві дидактичні матеріали, чи підготував “поле” для дитячих досліджень?

ЗАВДАННЯ ГУМАННОГО ВЧИТЕЛЯ – спрямувати учня до нових знань, а його свідомість направити до майбутнього. У своїй книзі «Школа життя» Ш. Амонашвілі наводить слова Герберта Уельса: «Ні один завойовник не може змінити сутність мас, ні один державний діяч не може зрозуміти світові справи вище ідей і здібностей того покоління дорослих, з якими має справу. Проте, Вчитель, я використовую це слово в найширшому розумінні, може здійснити більше, ніж завойовники і державні правителі. Вони, вчителі, можуть формувати нову свідомість і звільняти приховані можливості людства».

Прикладом наслідування для сучасних вчителів є життя великих гуманістів ХХ століття.

- Януш Корчак розділив з дітьми останні хвилини свого земного шляху.
- Антон Семенович Макаренко врятував не одну дитячу долю.
- Василь Олександрович Сухомлинський своє серце віддав дітям.
- Олександр Антонович Захаренко створив таку сільську школу, де діти зростали мислячими, працьовитими, вдячними, закоханими у свій рідний край, чутливими до добра і краси.

У Черкаській області працює багато щирих, самовідданих, доброзичливих вчителів, які поважають у дитині особистість, збагачуючи її духовно.

На одному із конкурсів «Учитель року» вчителям було запропоновано написати, хто для них – «Гуманний Учитель»:

Т.В. Ситник (м. Черкаси)

Гуманний вчитель – це той вчитель, який у дитині бачить перш за все, людину, особистість, цінує її, поважає її, прислухається до її душі. У педагогічній практиці застосовує методи і технології, спрямовані на розвиток особистості через призму сприйняття дитиною навколишнього світу.

В.В. Штангей (Тальнівський район)

Гуманний вчитель. Тебе чекають діти. Заходячи до класу, ти маєш залишити за порогом свій поганий настрій, знервованість. Тобі довірили батьки найдорожче – дитину. Дитину, у якої є своя душа, талант. Не

порань, не образь, бережно плекай росточок довіри. Розкрий, а, насамперед, побач здібності. Навчи мислити, розкомплексуй, де потрібно. Іди і прививай добро, люби, вчи бути щасливим, справедливим, чуйним, чесним, благородним. Забезпеч розкриття внутрішнього «Я». Ти існуєш для учня – навчи, дай міцні знання, можливість розкритися таланту. Співпереживай з кожною дитиною, радій найменшим успіхам, але щиро. Будь чесним, справедливим перед собою і, насамперед, перед дітьми».

О.В. Коломієць (м. Сміла)

Термін «гуманність» означає людяність. А чого бракує людині у стрімнині життя? Згадую одразу Шалву Амонашвілі і його працю про посмішку. Тож, і гуманний учитель починається з теплої посмішки. Неодмінною психологічною характеристикою вчителя є здатність до емпатії (співпереживання, розуміння внутрішнього світу дитини). Гуманний учитель глибоко вивчає індивідуальні особливості кожного учня, щоб врахувати їх у навчально-виховній діяльності. Вчитель, який будує свою діяльність на гуманістичних засадах, керується думкою, що прориву в певній галузі науки не станеться від того, розв'яже чи не розв'яже окремий учень задачу, вправу, тощо, а всі навчальні завдання потрібні, в першу чергу, для розвитку інтелектуальних потенцій дитини, для самоствердження самої дитини.

М.М. Конюшенко

Гуманний вчитель добрий, справедливий, довіряє дітям, не порушує прав дитини, не принижує в дитині особистість. Гуманізм породжує гуманних дітей. Якщо учитель доброзичливо відноситься до дітей, вірить в їх сили і можливості, не висміює невдачі дітей, то і діти будуть людяними. Гуманність – це ще й милосердя, доброта. Дитині потрібно допомогти повірити в себе, свої сили. Тоді вона «розкриється».

В.П. Педько (Золотоніський район)

Гуманний вчитель – це вчитель, який доброзичливо ставиться до дітей, щирий, чуйний, довірливий, створює на уроці відверту атмосферу, де б дитина могла розкрити свої здібності. Такий учитель відданий, вміє співпереживати, дає можливість дитині висловити свою думку вільно, ніколи не принижує дітей і вчить школярів не принижувати одне одного.

Ю. В. Ладнова (м. Корсунь-Шевченківський)

Гуманний вчитель – це вчитель, який любить дітей, поважає їхню особистість. Справедливий і врівноважений, толерантний. Дитину та її інтереси ставить на перший план.

О.М. Онуфрійчук (Христинівський район)

Хочеться, щоб гуманним був не лише вчитель, а й батьки, оточуюче середовище...

Гуманний вчитель – це той вчитель, котрий не вивисується над учнями у захмареній далечині, який бореться із залишками авторитарної педагогіки. У класі гуманного вчителя панують Любов, довіра, співробітництво. Такий вчитель з одного погляду може визначити настрій кожної дитини, чи добре вона почувається, чи є у неї певні проблеми.

Переступаючи поріг класу, гуманний вчитель забуває про свої негаразди, усміхається учням. Він намагається кожному влаштувати «ситуацію успіху», окрилити, помітити найменші досягнення вихованців, заохочувати їх і підбадьорювати...

С.В. Демченко (м. Звенигородка)

Гуманний вчитель має щиро любити своїх вихованців, вивчати їх, піклуватися про всебічний розвиток. Для цього вчитель має знати, чим живиться дитяча душа, дитяча думка, постійно цікавитися кожним учнем як особистістю, дати можливість розкрити все краще, закладене природою.

Треба вірити в дитину, в майбутнє, в суспільні зміни – цьому навчав нас великий учитель О.А. Захаренко, а ми маємо передавати свою віру дітям, адже віра – це впевненість, що на зміну темряві обов'язково прийде світло. Учитель має бути творцем, трепетно оберігати ніжні квіти дитячих душ, розуміти дитину і приймати такою, якою вона є. Завжди давати дитині шанс на право бути кращою. Облагороджувати кожну дитину. Бачити і поважати у кожній дитині Особистість.

Л.Г. Короленко

Гуманне ставлення до дитини – одвічна педагогічна проблема. Постає питання: гуманний вчитель, який він?

На мою думку – це вчитель, у якого щире почуття любові. Вчитель, який дарує дітям добро і радість. Василь Сухомлинський писав, що у школі треба створити такі умови, щоб дитина відчувала себе щасливою. Школа була і завжди буде центром виховання культури, а вчитель від школи

невіддільний. Він повинен бути відображенням дзеркальної чистоти, доброти і чуйності.

Т.Н. Савчук

Гуманний вчитель – це людина, яка любить працювати з дітьми, вболіває за свою справу, зажди у творчому пошуку.

У край дитинства я прийшла не випадково

За покликом нестримним свого серця.

І почуваюсь кожен день чудово,

В очей знов заглядаючи озерця.

В них все, мов на долоні прочитаєш,

Потрібно тільки завжди їх любити.

І все, що вмієш, і усе, що знаєш

Віддати їм, і в світ благословити.

Розділ 2

СЛОВО, ЩО ОКРИЛЮЄ: КАМЕРТОН ГУМАННОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА УРОЦІ

Кожне слово вчителя — це не просто носій інформації, а потужний інструмент, здатний моделювати внутрішній світ дитини. Техніки позитивного звертання стають тим надійним містком, який єднає серця викладача та учнів у єдиний соціокультурний простір. Коли педагог відмовляється від авторитарних наказів на користь підтримувальних, доброзичливих реплік, атмосфера в класі докорінно змінюється. Такий підхід допомагає створити безпечний, емоційно комфортний і справді гуманний простір, де кожен учень відчувається поміченим, цінним та успішним. Проте створення такої атмосфери — це не випадковість, а результат усвідомленої внутрішньої роботи та високої комунікативної майстерності вчителя. Щоб словесна підтримка не перетворилася на чергові формальні фрази, а стала дієвим педагогічним інструментом, важливо спиратися на конкретні алгоритми взаємодії. Нижче наведено ключові **техніки позитивного звертання**, які допоможуть кожному педагогу зробити мову щоденного спілкування джерелом натхнення та взаєморозуміння

Техніки позитивного звертання до учнів, що гармонізують соціокультурний простір

Техніка 1. «Мова підтримки замість оцінювання» (Перехід від оцінки особистості до визнання зусиль)

Замість стандартних, часом знеособлених похвал («Молодець», «Розумник»), які створюють приховану залежність від чужої оцінки, варто використовувати звертання, що підкреслюють дію, зусилля та внутрішню силу дитини.

Як це працює: педагог фокусується на процесі та на тому, що дитина відчуває в момент успіху чи долаття труднощів.

Традиційно	Позитивне звертання
«Ти найкраще за всіх намалював/намалювала!»	«Я бачу, скільки душі й зусиль ти вклав/вклала у цей малюнок. Тобі самому подобається, як поєдналися кольори?»
«Правильно, ти молодець»	«Твоя думка дуже цікава, вона допомагає нам подивитися на

це питання з іншого боку. Дякую за твою сміливість розмірковувати»

Скарбничка вчительських похвал від А.-М. Богосвятської

«Блискуче!», «Неповторно!», «Світла голова!», «Свіжа думка», «Багата фантазія!», «Які важливі слова ти сказав/сказала!», «Такі відповіді надовго запам'ятовуються!», «Велике спасибі тобі, ти мене порадував/порадувала!», «Твоя відповідь мене дуже зворушила!», «Якими чудовими думками ти володієш!», «Я заслухалася, яка чудова відповідь!», «Дуже приємно вчити таких розумних дітей!», «Для мене твоя сьогоднішня відповідь така ж яскрава, як сонечко!»

Техніка 2. «Легітимізація помилок» (Право на спробу)

Створення соціокультурного простору, де помилка сприймається не як фінал чи привід для сорому, а як природна й необхідна частина пізнання та зростання.

Як це працює: учитель своїм звертанням знімає тривожність і демонструє, що шлях до знань складається з пошуків.

Приклади формулювань

Традиційно	Позитивне звертання
«Ні, не так. Хто виправить?»	Це чудова спроба! Ти підійшов/підійшла дуже близько до розгадки. Давай поміркуємо разом, що ми можемо змінити, аби зробити наступний крок?»
	«Дякую, що поділився/поділилась цим варіантом. Саме завдяки таким пошукам ми зараз знайдемо істину. Хто хоче підтримати думку?»

Техніка 3. «Я-повідомлення» у взаємодії та вирішенні конфліктів

Традиційно	Позитивне звертання
<i>«Ти знову крутишся і заважаєш усім слухати!»</i>	<i>«Коли на уроці чути гомін, мені важко ділитися з вами цікавими історіями, і я хвилююся, що хтось пропустить щось важливе. Будь ласка, налаштуймося на спільну хвилю».</i>

Замість директивних наказів або звинувачень («Ти-повідомлень»), які викликають у дитини захисну реакцію або почуття провини, учитель транслює власні почуття, залишаючи дитині простір для усвідомлення.

Як це працює: схема проста

Техніка 4. «Запрошення до діалогу» (Формування суб'єкт-суб'єктних стосунків)

Гармонійний простір передбачає, що дитина є активним учасником освітнього процесу, а не просто виконавцем вказівок. Звертання мають стимулювати критичне мислення та рефлексію.

Як це працює: заміна наказів на відкриті запитання, які спонукають до вибору.

Приклади формулювань

Традиційно	Позитивне звертання
<i>«Слухайте сюди й робіть, як я сказав/сказала»</i>	<i>«Пропоную вам дослідити це явище. Як ви вважаєте, з чого нам краще почати? Які ваші ідеї?»</i>
<i>«Швидко приберіть робочі місця!»</i>	<i>«Наш клас так гостинно приймав нас під час дослідження. Як ми можемо зараз подбати про наш простір, щоб йому повернути затишок?»</i>

Техніка 5. «Емоційне віддзеркалення» (Педагогіка емпатії)

Звертання, які демонструють дитині, що її емоційний стан помічений, прийнятий і поважається. Це основа психологічного комфорту.

Як це працює: називання емоції дитини без її засудження, що допомагає їй заспокоїтися та відчутти безпеку.

Приклади формулювань

Традиційно	Позитивне звертання
<i>«Чого ти плачеш через дурниці?» або «Не вигадуй, там немає нічого страшного»</i>	<i>«Я бачу, що ти зараз дуже засмучений/засмучена (схвилюваний/схвилювана, сердитий/сердита). Це справді неприємно, коли щось іде не за планом. Я поруч, давай глибоко вдихнемо і разом подумаємо, як усе владнати».</i>

Компас для вчителя: **три золоті правила позитивного звертання**

- 1. Погляд «очі в очі» та теплий тон.** Навіть найкращі слова втрачають силу, якщо сказані згори донизу або механічно. Рівність позицій створює довіру.
- 2. Фокус на ресурсі, а не на дефіциті.** Позитивне звертання завжди підсвічує те, що вже вдалося, або те, який потенціал є в дитині для виправлення ситуації.
- 3. Повага до особистого простору та імені.** Часте й тепле вживання імені дитини в поєднанні зі словами вдячності («Дякую, що зачекав/зачекала», «Мені цінна твоя допомога») творить дива з мікрокліматом у колективі.

Закони створення гармонії у комунікації «Вчитель – учні»

Соціокультурний простір класу – це живий організм, де кожне слово вчителя є або живильною вологою, або руйнівним чинником. Гармонія досягається тоді, коли комунікація перетворюється на простір взаємної довіри та натхнення.

Гармонійна комунікація починається не з інструкцій, а з настрою, який педагог привносить у клас. Психоемоційний стан учителя безпосередньо віддзеркалюється на учнях.

Суть закону: дитина зчитує щирість, емпатію та внутрішній спокій дорослого значно раніше, ніж зміст його слів. Педагогіка, побудована на любові та повазі, створює атмосферу безпеки, де серце дитини відкривається до пізнання.

Практичне втілення: починати взаємодію з теплого візуального та вербального контакту, транслювати безумовне прийняття кожної дитини, незалежно від її поточної успішності чи поведінки.

2. Закон «Рівноправного діалогу» (Суб'єкт-суб'єктна взаємодія)

Традиційна авторитарна модель «учитель зверху, учень знизу» руйнує гармонію соціокультурного простору. Сучасна освіта вимагає визнання дитини повноправним партнером.

Суть закону: учень/учениця є не об'єктом, який потрібно «наповнити» знаннями, а самобутньою особистістю, суб'єктом власного розвитку. Комунікація гармонізується тоді, коли думка дитини має значення, а її голос почутий нарівні з іншими.

Практичне втілення: спільне обговорення правил класу, надання дітям права вибору завдань чи способів презентації своїх ідей, відмова від менторського тону на користь партнерського розмовного стилю.

3. Закон «Психологічної безпеки та права на помилку»

Гармонія неможлива там, де панує страх: страх критики, страх висміювання або страх отримати низьку оцінку.

Суть закону: помилка в освітньому просторі має статус *інструменту пізнання*, а не провини. Коли комунікація вчителя транслює, що помилятися – це нормально і безпечно, у дітей зникає захисна напруга, активізується пізнавальна сміливість та творче мислення.

Практичне втілення: замість осуду за хибну відповідь – спільне дослідження: «О, це цікавий поворот думки! Давай подивимося, куди вона нас приведе». Трансляція віри в сили дитини, навіть коли в неї щось не виходить.

4. Закон «Смислового узгодження» (Комунікація на рівні дитини)

Учитель та учні часто розмовляють різними мовами через різницю у віці, життєвому досвіді та сприйнятті інформації.

Суть закону: ефективне спілкування відбувається тоді, коли поняття, образи та метафори, які використовує вчитель, є близькими, зрозумілими та

емоційно відгукуються у досвіді сучасних дітей (зокрема, через близькі їм життєві контексти, STEM-активності, візуальну культуру).

Практичне втілення: пояснення складних речей через прості життєві аналогії, залучення інтерактивних методів взаємодії, де діти самі формулюють висновки своїми словами, що унеможлиблює механічне зазубрювання.

5. Закон «Активного та емпатійного слухання»

Комунікація – це двосторонній рух. Уміння вчителя слухати учня/ученицю є навіть важливішим за вміння красномовно говорити.

- **Суть закону:** справжня гармонія народжується в точці, де дитина відчуває: «Мене не просто слухають, мене *чують* і намагаються зрозуміти мої почуття та мотиви».

- **Практичне втілення:** використання технік перефразування («Якщо я правильно тебе зрозумів, ти мав/мала на увазі...»), підтвердження почуттів («Я бачу, що це питання тебе справді хвилює»), утримання від передчасних зауважень та перебивань.

6. Закон «Позитивного підкріплення та фокусу на ресурсі»

Те, на що вчитель звертає увагу в комунікації, масштабується і зростає в колективі.

Суть закону: якщо постійно говорити про помилки, безлад чи порушення дисципліни – простір насичується негативом. Якщо ж акцентувати увагу на найменших успіхах, проявах доброзичливості та зусиллях учнів – це стимулює їх повторювати таку поведінку.

Практичне втілення: помічати та озвучувати вголос позитивні зміни: «Сьогодні ми закінчили роботу на три хвилини швидше, бо ви діяли як одна дружна команда», «Я помітив/помітила, як ти допоміг/допомогла товаришу, це вчинок справжнього друга».

Інструменти для педагога: розвиток емпатії та рефлексії

Ці вправи допоможуть педагогу відшліфувати власну майстерність позитивного звертання та навчитися швидко перемикатися на хвилю дитини.

1. Практикум «Комунікативний фільтр» (Самотренінг)

Мета: переформатувати внутрішні автоматичні реакції з директивних («вказівних») на підтримувальні та гармонізуючі.

Завдання для вчителя: перекласти звичні фрази-штампи мовою «педагогіки серця».

Фраза-штамп (<i>Руйнує гармонію</i>)	Трансформація через фільтр емпатії (<i>Створює гармонію</i>)
<i>«Ти знову мене не слухаєш!»</i>	<i>«Мені дуже важливо поділитися з тобою цією думкою. Подивися на мене, будь ласка, твої очі допомагають мені розповідати»</i>
<i>«Скільки разів можна повторювати одне й те саме?»</i>	<i>«Я бачу, що це завдання виявилось непростим. Давай знайдемо, на якому кроці виник заплутаний вузлик, і розплутаємо його разом»</i>
<i>«Не вигадуй дурниць, роби за зразком»</i>	<i>«У тебе дуже незвичний погляд на речі! Розкажи, як ти прийшов до цієї ідеї? А тепер давай поглянемо, як це співвідноситься з нашим правилом»</i>

2. Техніка «П'ять секунд тиші» (*Емоційна саморегуляція*)

Мета: запобігти імпульсивним, роздратованим зауваженням у стресовій ситуації.

- **Алгоритм дії:** коли в класі виникає гостра ситуація (хтось вигукнув, розлив фарбу, перервав урочистий момент), учитель робить паузу тривалістю в 5 секунд.
- **Внутрішній фокус:** за ці 5 секунд педагог робить глибокий вдих і подумки запитує себе: *«Що зараз насправді відчуває ця дитина? (Страх, сором, бажання привернути увагу?) Що їй зараз потрібно — мій захист чи моє покарання?»*. Тільки після цього починається вербальне звертання

Комунікативні ігри для взаємодії з учнями

Ці інтерактивні практики інтегруються в освітній процес (на ранкових зустрічах, рефлексіях наприкінці уроку чи під час фізкультхвилинок) і допомагають дітям відчутти соціокультурну єдність.

1. Комунікативна гра «Світлофор почуттів»

Мета: навчити дітей відкрито говорити про свій стан, розвивати емоційний інтелект і взаємну емпатію.

Перебіг гри

На початку дня або перед початком дослідження кожен учень ставить на край столу або прикріплює до загального екрана кружечок певного кольору:

- *зелений* – «Я почуваюся чудово, готовий до пригод і спілкування!»;
- *жовтий* – «Я трохи втомився або задумався, мені потрібен спокій»;
- *червоний* – «Мені сумно/я хвилююся, мені потрібна підтримка».

Роль учителя (позитивне звертання): учитель не оцінює кольори, а легітимізує їх: «Я бачу, що сьогодні у нашому класі є і яскраві зелені вогники, і затишні жовті, і кілька тривожних червоних. Це нормально – почуватися по-різному. Ми разом, і ми підтримаємо один одного».

2. Гра-налаштування «Ехо надії» (Камертон класу)

Мета: створення відчуття спільноти, єдиного безпечного ритму, зняття психологічного напруження.

Перебіг гри

Учитель починає фразу-звертання, супроводжуючи її тихим ритмічним рухом (погладжуванням долонь, легким плесканням), а діти хором, як відлуння, повторюють другу частину.

Приклад взаємодії:

учитель: «Кожен із нас...» → *учні (хором):* «...важливий у цьому класі!»

учитель: «Кожна помилка...» → *учні:* «...робить нас мудрішими!»

учитель: «Моє серце...» → *учні:* «...відкрите для друзів!»

3. Техніка «Крісло автора» з правилом «Теплого коліна»

Мета: створення простору для висловлення власної думки, презентації своїх перших STEM-проектів чи творчих робіт без страху критики.

- ***Перебіг гри:*** дитина, яка ділиться своєю ідеєю чи розповіддю, сідає в особливе «Крісло автора».
- ***Закон гармонії в дії:*** клас підкоряється правилу – перш ніж поставити запитання чи висловити пропозицію, слухачі мають озвучити два «теплі відгуки» (що саме найбільше вразило, захопило, порадувало в роботі автора).
- ***Звертання вчителя-модератора:*** «Дякую нашому автору за сміливість відкрити нам свій задум. Хто готовий подарувати перші теплі слова підтримки для цієї ідеї?».

4. Вправа «Килимок миру» (Екологічне вирішення конфліктів)

Мета: візуалізація та закріплення правил ненасильницького спілкування під час суперечок.

Перебіг гри: у класі є невеликий яскравий килимок (або намальоване коло). Якщо між учнями виникає суперечка, вони стають на цей килимок. Це простір, де діють особливі закони комунікації:

1. Говорити по черзі.
2. Використовувати тільки **«Я-повідомлення»** (*«Я образився, бо...», а не «Ти поганий»*).
3. Слухати, не перебиваючи.

Звертання вчителя: «Я бачу, що між вами виникла іскринка непорозуміння. Наш «Килимок миру» вже чекає. Бажаю вам почути серце один одного і знайти рішення, від якого виграють усі».

Розділ 3

СКАРБНИЦЯ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ: НОВА КОГОРТА МАЙСТРІВ ЧЕРКАЩИНИ ТА ЖИВИЙ ДОСВІД

Гуманна педагогіка жива доти, доки її філософія втілюється в реальних діях, живих уроках та палаючих дитячих очах. Черкащина завжди була багата на талановитих освітян, і сьогодні в області формується нова когорта гуманних педагогів — людей, які поклали в основу своєї діяльності принципи кордоцентризму, глибокої поваги до особистості дитини та віри в її безмежний потенціал. Вони не просто декларують високі цінності, а щодня реалізують їх у класах, тримаючи освітній і духовний стрій нашої країни.

Цей розділ — унікальна практична платформа, де зібрано живий досвід провідних майстрів нашого краю. Представлені авторські розробки занять та виховних заходів є яскравим свідченням того, як висока теорія людиноцентризму трансформується в дієві методичні алгоритми. Запрошуємо вас зазирнути до цієї скарбниці мудрості, де кожен конспект уроку — це унікальний сценарій зустрічі двох душ: Учителя та Учня.

НОВА КОГОРТА ГУМАННИХ ПЕДАГОГІВ ЧЕРКАЩИНИ

Сучасний освітній простір потребує не лише високих технологій та цифрових інструментів, а й насамперед — світла людської душі.

Щороку на всеукраїнських читаннях з гуманної педагогіки правління ВГО «Всеукраїнська культурно-освітня асоціація Гуманної Педагогіки» присвоює педагогам почесне звання «Учитель Гуманної Педагогіки». Це громадська нагорода, що присуджується педагогам за значний особистий внесок у розвиток ідей гуманізму, духовності, особистісно орієнтованого підходу та «Педагогіки Серця». Це не просто професіонали високого класу, це — визнані лідери, які щодня своїм словом і ділом утверджують цінності

духовного гуманізму. Вони плекають у школі атмосферу абсолютної довіри, взаємоповаги та любові, трансформуючи класичний урок у простір духовного єднання Вчителя й Учня.

Шевченків край завжди був багатий на велетнів духу, і сьогодні ці педагоги продовжують благородну місію творення Людини майбутнього.
СЕРЕД НИХ:

АЛЛА ГРИГОРІВНА ПАВЛЕНКО

Заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель української мови та літератури Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Золотоніської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист», «Гуманний учитель України»

НІНА ПЕТРІВНА ВОЛОШИНА

Заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель інтегрованого курсу «Мистецтво» Кам'янського закладу загальної середньої освіти №2 з поглибленим вивченням окремих предметів Кам'янської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист», «Учитель Гуманної Педагогіки»

ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА ШТАНГЕЙ

Учитель початкових класів Мошурівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Тальнівської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, лауреат премії О. Захаренка, «Учитель Гуманної Педагогіки»

НАТАЛІЯ ВЛАДИСЛАВІВНА ДУБЕНЕЦЬ

Учитель початкових класів Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 Золотоніської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист», «Відмінник освіти України», Учитель Гуманної Педагогіки

ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА ПІДГАЙНА

Учитель початкових класів Канівської спеціалізованої школи I-III ступенів № 6 з поглибленим вивченням іноземних мов Канівської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, «Учитель Гуманної Педагогіки»

НЕЛЯ ПЕТРІВНА ГАРНАГА-ГУДКОВА

Учитель початкових класів Кам'янського закладу загальної середньої освіти № 2 з поглибленим вивченням окремих предметів Кам'янської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, «Учитель Гуманної Педагогіки»

ЛЮДМИЛА ЛЕОНІДІВНА СТІНКОВА

Учитель початкових класів Кам'янського закладу загальної середньої освіти №2 з поглибленим вивченням окремих предметів Кам'янської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель, «Учитель Гуманної Педагогіки»

АЛЛА ВАСИЛІВНА ПРИШЛЮК

Учитель початкових класів Жашківського ліцею №1 Жашківської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, «Учитель Гуманної Педагогіки»

ТЕТЯНА ІВАНІВНА ПОЛІВАНОВА

Учитель початкових класів Золотоніської загальноосвітньої школи №3 Золотоніської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, «Учитель Гуманної Педагогіки»

СКАРБНИЦЯ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ: ЖИВИЙ ДОСВІД МАЙСТРІВ

Алла Григорівна Павленко,

заступник директора школи з навчально-виховної роботи, учитель української мови та літератури Золотоніської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №3 Золотоніської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист», Гуманний учитель України

УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ ШКОЛОЮ НА ОСНОВІ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

Наш світ справді буремний, тож керівнику необхідно бути великим оптимістом. Така людина вселяє надію, допомагає повірити у власні сили. Учителя, як і учня, треба вести від успіху до успіху, від перемоги до перемоги.

Керівник освіти – це диригент, у його руках партитура, а вчительський колектив – педагогічний ансамбль, який грає симфонію гуманної педагогіки, налаштовуючи свої інструменти і приводячи їх у гармонію.

Шалва Амонашвілі

«Маніфест гуманної педагогіки» розпочинається словами: «Світ стрімко змінюється, але змінюють його не культура і спрямованість до Світла, а науково-технічний прогрес зі своєю соціальною установкою «бери від життя все». Багато досягнень науки і техніки, звичайно, збагачують нас, розширюють горизонти людського пізнання. Але поряд із ними є «досягнення» у вигляді надсекретної зброї масового знищення, тотального контролю, маніпулювання свідомістю і підсвідомістю людини. Стверджується потяг молоді до речей, розпалюється пристрасть до задоволень, розхитуються основи сім'ї, духовні, релігійні та національні устої народів. Ведеться посилена пропаганда сексу та бездіяльного гулячого життя. Скидаються уряди, ведуться війни та знищуються держави.

Тож наше суспільство можна назвати постмодерним, кризовим, інформаційним, прагматичним, технологічним і навіть нанотехнологічним, у якому присутня глобалізація та конкуренція. І всі глобальні зрушення відбиваються і в освіті. У різних країнах здійснюються реформи, які суспільство досить часто сприймає як антинародні, і все тому, що люди не

готові до змін. А такими легко управляти та маніпулювати, тож щоб вижити в нашому буремному світі, треба мати ціль і бажання змінюватися.

Великий мислитель Володимир Вернадський писав: «У сучасній громадській і соціальній конструкції людство більшою мірою скеровується ідеями, які вже більше не відповідають реальності та виражають стан розуму і наукові знання поколінь, що зникли в минулому».

Такою ідеєю, що віджила свій вік, у нашій громадській і соціальній конструкції є педагогічний авторитаризм. Це практика виховання та навчання, що склалася віками та базується на примусі й насильстві, на принципі «батога і пряника».

Авторитарне педагогічне мислення керує діяльністю переважної більшості вчителів, вихователів, методистів, батьків. Ми часто ховаємося за наші традиції, ідеалізуємо минуле, бо не бажаємо вчитися новому і змінюватися самим. Просто так легше. А така позиція породжує глибоку кризу в освіті, стає джерелом конфліктів у взаємостосунках між вихованцями та їхніми вихователями, учнями та вчителями, дітьми та дорослими. Як висловився психолог Давид Фельдштейн: «Діти поруч із нами, але не всередині нас, ми поруч із ними, але вони не впускають нас всередину себе».

Тож нам потрібно захистити дітей не тільки від насилля зовнішнього світу, але й від себе теж, якщо ми – авторитарно налаштовані вчителі, вихователі, батьки. Нам необхідно віддалити себе від хибної істини авторитарного підходу до дітей.

Якщо Шалва Олександрович 10 років тому в Маніфесті говорив, що сучасній освіті не вистачає ідеалів, то сьогодні можемо сказати про те, що зміни відбуваються, але ціль часто залишається відірваною від життя. Ми взяли напрям на компетентнісну освіту, та побачити результати цих змін зможемо тільки через десятиліття, тоді ж і проаналізуємо правильність сучасних реформ. А це, звичайно, породжує сумніви і страхи, зневіру до всіх освітніх змін. І ще, як і раніше, продовжує зростати кількість знань, яких мозок учня просто не в силі засвоїти, і навіть попередні Держстандарти лише поставили перед нами багато вимог, але не зменшили навантаження. Тож діти ХХІ століття залишаються для нас складними, бо вони відбивають наше життя, а ми, народжені в інший час, не хочемо іноді бачити складне, але інше сучасне. Ми діти свого часу.

Але найбільша трудність у творенні гуманного освітнього світу знаходиться всередині нас самих. Це може бути наша зашкарублість і консерватизм, наша прив'язаність до авторитарного педагогічного мислення, скутість нашої свідомості, віра, що авторитаризм є справжнім

шляхом педагогіки, лінощі займатися чимось новим, посилення на похилий вік та ін. Додамо до сказаного і ту обставину, що багато вчителів, побоюючись свого начальства, бояться проявити надмірну активність. Необхідно врешті перемогти свій страх, щоб жити і працювати сьогодні комфортно, треба здійснити подвиг – і стати героєм духу. Таке вольове рішення не залежить від будь-яких зовнішніх обставин, а залежить тільки від нас самих. Особистість народжується в боротьбі з самою собою.

Ми не вперше говоримо, що на Землю прийшли діти нового покоління, і вони особливі. Їхнє призначення більш високе, а своїм способом життя різко відрізнитися від усіх попередніх поколінь. Відмінність ця буде полягати в наступному:

Головне для сучасних поколінь – мати і захоплювати.

Головне для нових поколінь – давати і дарувати.

Лозунг сучасних поколінь – змагатися і конкурувати.

Для Нових Поколінь лозунгом буде співробітничати і об'єднуватися.

Сучасні покоління руйнівні.

Нові Покоління будуть будівничими.

Володіння науковими знаннями – гордість і слава сучасних поколінь.

Для Нових Поколінь мудрість буде понад усе.

Сучасні покоління скеровуються інтелектом.

Нові Покоління будуть скеровуватися інтуїцією.

Сучасні покоління оточують себе потворними формами.

Красою будуть оточувати себе Нові Покоління.

Сучасні покоління згинаються під тягарем страждань.

Нові Покоління будуть носіями Світла і радості.

Сучасні покоління скуті.

Нові Покоління будуть жити у свободі.

То що ж потрібно цим дітям? Виявляється, їм потрібна педагогіка любові, добра, розуміння, сприяння, піднесення, натхнення, співчуття, захист. Потрібна педагогіка, яка буде вирощувати в них духовність, благородство, великодушність, розширювати їхнє пізнавальне прагнення, спрямовувати на пошук свого призначення. А це і є гуманна педагогіка.

А що робити нам із вами?

➤ Розширювати свою свідомість і вчитися мислити та діяти відповідно до поняття духовності.

➤ Вирощувати в собі любов до дітей і вчитися нести її красиво.

➤ Приохотитися до джерел педагогічної мудрості.

➤ Постійно вдосконалювати своє педагогічне мистецтво, наповнюючи його глибоким змістом і витонченістю виконання.

➤ Вирощувати в собі розуміння, терпіння, благородство, великодушність, внутрішню культуру.

➤ Позбавлятися від поганих звичок та схильностей, якщо помічаємо в собі таке.

Завдання вчителя сьогодні - забути, як до нього ставилися раніше, будувати відносини з учнями на сучасному рівні, щоб вони, коли виростуть, стали іншими. І якщо ми цього не зробимо, світ не зміниться на краще. Тож спілкуємося не з сьогоднішніми людьми, а із завтрашніми. Учитель має йти в ногу з часом, бачити наперед і вміти навчити працювати, а це значить порівнювати, систематизувати, розуміти, що навчання необхідне.

Хто допоможе вчителю вийти із таких складних катаклізмів? Мудрий наставник, який правильно поєднає все те, що надбане раніше, із вимогами сучасного прагматичного світу, який має духовний гуманізм і розуміє, що спілкування вчитель-учень повинне перейти у новий формат.

Психологи виділяють три основні типи керівництва: ліберальні, авторитарні, демократичні. Ліберальний керівник вигорає першим, він швидко втомлюється. Авторитарний постійно бажає більше влади. Демократичний – розуміє вчителя й учня.

Багато чого залежить від керівника навчального закладу, який має вести за собою весь колектив. Педагогіку робить особистість. І кожен учитель – це особистість. Керівник має розуміти це і виділяти найкраще. Командний дух недопустимий у колективі. Слід завжди пам'ятати: вчителі – це не підлегли, а колеги-однодумці. «У кожній людині – сонце, - писав Сократ. – Тільки дайте йому світити». Наш Григорій Сковорода просту рубав: «Не вчіть яблуню родити яблука, краще відженіть від неї свиней!»

Ми приходимо у світ, щоб виконати певну місію. Керівник має постійно стояти перед колективом і дивитися відкрито у вічі. Якщо добре зробили, порадіти, якщо сам вчинив не правильно, вибачитися. Мудрість ще й у тому, яким голосом говорить керівник, яким тоном. Шалва Олександрович називає вчителів з усіма їх «за» і «проти» «точилками» керівників. Треба вміти опозиціонера зробити однодумцем, а для цього не варто критикувати. Від критики можна відмовитися взагалі. Завжди можна знайти за що похвалити, хай це навіть найменше і, на перший погляд, дріб'язкове. І нічого у спілкуванні не можна відкладати на завтра, а тільки зараз і тільки тут.

Найвища вершина керівника – пізнати свого вчителя. Справжній учитель – це постійний учень. Справжній керівник – це постійний учитель і

учень. У житті завжди має бути приклад. Якщо ж хочеш бути справжнім майстром, стань прикладом. Можна перефразувати слова Василя Сухомлинського: «Щоб дати учню іскорку знань, треба самому випромінювати ціле море світла». А керівник має випромінювати море світла, щоб бути справжнім прикладом для своїх учителів та учнів. І ще необхідні дві якості: скромність для того, щоб розуміти свої недоліки, і бажання вдосконалюватися, щоб викоренити їх, бо кожен має прагнути до самовдосконалення.

Притча

Професор престижного університету з наміром дати студентам цінний урок на все життя, написав на дошці велику цифру “1” і пояснив:

– 1 – це ваша ЛЮДЯНІСТЬ, найнеобхідніша в житті риса.

Потім поруч з цифрою 1 написав 0 і сказав:

– А це ваші ДОСЯГНЕННЯ, які через людяність зроблять вас кращими в 10 разів. Ще один нуль це – ДОСВІД, з яким ви станете кращими в 100 разів.

І так додавав нуль за нулем: УСПІХ, ЛЮБОВ, ВІРА...

– Кожен доданий нуль в 10 разів облагороджує людину.

Раптом він стер цифру 1, що стояла на початку ряду чисел. На дошці залишилися нікчемні, нічого не значущі нулі...

Професор продовжив:

– Але якщо у вас не буде ЛЮДЯНОСТІ, усе інше... НІЧОГО НЕ ВАРТЕ...

Тож керівник не моралізує, не вчить, а лише виявляє моральні й духовні цінності свого колективу. Він завжди реально дивиться на речі, але спрямовує тільки на оптимізм, лише визначає напрямок, що кожен пізнав істину сам і відчув власну перемогу. «Керівник повинен вміти домалювати вчителя, побачити, яким він може бути в майбутньому. А для цього варто навчитися думати правильно, по-іншому, по-новому, бо думка – це енергія. Думаєш – значить робиш заявку в космос. І людина завжди відповідає за свої думки». Сказано ж: «Дивіть на зірки частіше, тоді душа заспокоїться». І керівник, і вчитель має думати на мові любові, мрії, радості, щастя, успіху. Якщо змінити вчителя, то і світ зміниться на краще, і тільки тоді це й станеться. А це буде означати, що ми зможемо виховати нових людей, побудувати нове суспільство.

Керівник повинен бути щитом для своїх вчителів і учнів, надихати їх на нові перемоги та звершення. А для цього йому необхідні такі якості:

- прагнення прекрасного;
- доброзичливість;

- світлий і прямий погляд;
- любить спілкуватися з учителями;
- радіє успіхам і знахідкам колег;
- часто відвідує уроки, але не для того, щоб перевірити, а підтримати;
- відкритий для нових ідей;
- дає свободу творчості;
- захищає і довіряє;
- часто говорить про важливість іміджу школи;
- керується принципами співпраці та співтворчості;
- співробітники відчують духовну спільність;
- розширює свідомість у підлеглих;
- виховує з Любов'ю і зустрічає кожен день із любов'ю та радістю.

Духовність і Гуманність є фундаментальними поняттями, і вони здатні, якщо стануть якістю освітнього світу, сприяти безперервному еволюційному процесу покращення природи людини. Вони – опора особистості на її важкому шляху вдосконалення і сходження. Спрямованість Людини: творити навколо себе красу і гармонію життя через творення краси і гармонії життя всередині себе. Це повинно стати природним станом людини.

Тож щоб бути духовним, гуманним керівником, не треба багато. Потрібно лише бажати, перебороти в собі страх і бути рішучим, виховувати впевненість, «збільшувати світло в собі».

Кожна школа – це теж особистість. Не стінами живе заклад, а духом, що є в ньому, і директор не повинен бути лише менеджером. Щоб відродити традиції, треба їх вивчати. Школа має йти проти течії, а це значить готувати дітей до духовності. «Бог карає не тих, хто не віддає, а тих, хто міг це зробити, але не зробив». У школі має буди комфортно вчитися і працювати. Найвищою ж цінністю гуманної школи залишається дитина, а кінцева ціль – виховання гармонійної особистості.

Побудуйте храм учителя: фундамент – традиції, стіни – атмосфера радості, віри і любові в колективі, що дає сили, дах – відчуття захищеності і підтримки керівником, алтар – учень.

ДЕСЯТИЛІТТЯ У ПРОСТОРІ ЛЮБОВІ ТА СВІТЛА: ДОСВІД ТВОРЕННЯ «ХРАМУ ДИТИНИ»

(Узагальнення досвіду Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Золотоніської міської ради Черкаської області)

«Керівник освіти – це диригент, у його руках партитура, а вчительський колектив – педагогічний ансамбль, який грає симфонію гуманної педагогіки...» — ці слова Шалви Амонашвілі стали фундаментом, на якому Золотоніська школа № 3 вже 10 років будує свою освітню систему. Для нас участь у всеукраїнському дослідно-експериментальному проєкті «Психолого-педагогічне забезпечення особистісно-зорієнтованої освіти на засадах гуманної педагогіки» — це не просто експеримент, а свідомий шлях трансформації школи в простір радості й духовного зростання.

1. Управлінська філософія: Людина як центр всесвіту

Як керівник, переконана: кожна школа — це унікальна особистість. Ми свідомо обрали шлях «**йти проти течії**», де головним є не сухий контроль, а виховання духовності. В основі нашої моделі — **гуманістична парадигма та довірлива взаємодія**. Ми прагнемо побудувати «Храм Учителя», де дахом є відчуття захищеності та підтримки з боку керівництва, а вівтарем — Дитина.

Ці ідеї детально розкриті в статті «*Управління сучасною школою на основі гуманістичної парадигми освіти*», які є теоретичним підґрунтям нашої щоденної праці. Ми довели: коли вчитель відчуває себе не підлеглим, а колегою-однодумцем, він здатен творити дива.

2. Професійне зростання: Когорта майстрів духу

За ці роки школа стала справжнім осередком гуманної педагогіки. Наші вчителі — не просто транслятори знань, а активні творці. Ми пишаємося нашими «маяками» — учителями, які отримали почесне звання «Гуманний учитель України»: Наталія Дубенець (2017), Алла Павленко (2019) та Тетяна Поліванова (2025).

Ми не лише навчалися у метрів (Ш. Амонашвілі, С. Крука, А.-М. Богосвятської, В. Бак, С. Гарячої, В. Матяшук), а й активно ділилися власним досвідом на обласних та всеукраїнських педагогічних читаннях. Наші доповіді — «Гортаючи сімейний альбом», «Школа – це духовність. Треба випромінювати добро і світло, щоб прекрасним стало майбутнє», «Українська література як своєрідний генетичний код нації», «Урок мовою серця», «Звідки береться радість», «Формування позитивного мислення,

успіху, щастя, любові у дітей ХХІ сторіччя», «Чи хочу я бути щасливим (щасливою)?», «Думки вголос. Шлях до себе», «...про славу лицарську українець мріє ще з дитинства», «Чоловік і жінка: міфи та реальність» — це квінтесенція нашого пошуку істини в освіті.

3. Авторський методичний кейс: Від ідеї до дії

Наша практична робота вибудована системно та послідовно. Ми пройшли шлях від апробації та оновлення курсу «**Філософія життя**» (автор В. Штангей) до створення власних продуктів:

- **Посібник «Уроки, яких чекають діти»:** розробки годин спілкування для 1-4 класів, що плекають духовну спільність.
- **Посібник «Ранкове коло скликає друзів»:** де методи гуманної педагогіки гармонійно поєднані зі стандартами НУШ.
- **Програма «Запитання, які змушують мене діяти»:** авторські уроки-тренінги, що допомагають дитині знайти відповіді на найважливіші життєві запитання, пізнати себе та сформулювати гуманні цінності.

4. Виховний простір: Кожен день як урок людяності.

Життя нашої школи — це безперервний ланцюжок добра, де виховання відбувається через дію та усвідомлення свого коріння.

- **Історична тяглість:** Наша школа — це живий літопис, якому вже 205 років. Ми увічнили цю величну історію в книзі «Золотоніська школа № 3: 1820-2020», що допомогло усвідомити неперервність поколінь і міцність нашого фундаменту. Гордістю нашої школи є її випускники, серед яких — і видатний поет-неокласик **Михайло Драй-Хмара**, й автор легендарного гасла супротиву **Роман Грибов**, і багато-багато інших відомих особистостей, чиї долі стали частиною величного літопису України.
- **Пам'ять і героїзм:** Наша **Кімната Слави**, створена ще у **1979 році**, зберігає пам'ять про воїнів Другої світової війни, Афганістану, АТО та сучасної російсько-української війни. Разом із новоствореною **Стіною пам'яті** з іменами **20 загиблих випускників**, вона є осередком найвищого Уроку мужності, що вчить учнів цінувати волю та відданість Батьківщині крізь покоління.
- **Національна ідентичність:** Облаштування сучасної етнокімнати зі старовинними речами та створення муралу «Берегиня» за двовзором Олега Шупляка допомогло нам зашифрувати сакральні українські коди в щоденний простір дитини.

- **Естетика духу:** Встановлення мотиваційного годинника з глибокими висловами в шкільному коридорі навчило нас цінувати кожен мить життя та наповнювати її сенсом.
- **Благодійність:** Акція «Від Серця до Серця» (допомога лікарням, територіальним центрам, ЗСУ), проєкт #flowers4school, День Землі навчили нас співпереживанню та вмінню турбуватися про світ навколо.
- **Традиції та флешмоби:** Проведення тематичних заходів — від Дня української хустки до Міжнародного дня сім'ї, Дня спонтанного прояву доброти та яскравого «пікніка-паті» — це не просто розваги. Такі ініціативи дарують дітям відчуття єдності, знімають психологічну напругу та створюють ту саму «атмосферу радості», яка є базовою потребою для успішного навчання й виховання щасливої дитини.
- **Соціальне мистецтво:** Наші відеоролики («Діти, яких ми не бачимо», «Намалюй життя», «Роби добро») й вистави драматичного гуртка «Дебют» торкаються найтонших струн душі.
- **Локації дитячого лідерства та творчості:** Для розвитку самоврядування ми створили **Кімнату учнівської творчості** — «Артпростір», де збирається учнівський парламент, а справжнім серцем дозвілля стала наша «супер-бібліотека» — сучасний інформаційний центр, що поєднує в собі і книжкову скарбницю, і затишний кінозал.

5. Технологічний прорив та STEM-освіта: Крок до академічного ліцею

Сьогодні ми перебуваємо на важливому етапі трансформації — підготовки до статусу академічного ліцею. Це спонукає нас до впровадження інновацій: STEM-освіта в школі реалізується через використання 3D-принтера для створення моделей на уроки географії та біології, а співпраця з ЧНУ ім. Б. Хмельницького у клубі «Наука єднає!» відкриває учням шлях до великої науки. Поєднання високих технологій із духовністю — це та база, на якій ми будуємо сучасний профільний заклад.

6. Психологічний супровід: Простір довіри та безпеки

Гуманна школа — це насамперед безпечна школа. Наша психологічна служба є серцем закладу, вона впроваджує системні тренінги, що формують навички майбутнього:

- **Культура миру:** Через навчання медіації, основ конфліктології та ефективного спілкування ми вчимо дітей розв'язувати суперечки конструктивно.
- **Емоційний інтелект:** Тренінг «Щастя всередині нас» допомагає учням знайти внутрішню опору, а заняття з командної роботи та проектного менеджменту готують їх до свідомого дорослого життя.
- **Захист прав:** Ми приділяємо особливу увагу правам людини та безпеці в сучасному світі, створюючи середовище, де кожен відчуває підтримку.

Висновок: ЩО ДАВ НАМ ЦЕЙ ПРОЄКТ?

За десять років цілеспрямованої праці ми зрозуміли головне: гуманна педагогіка — це не просто набір методик чи прийомів, це особливий стан душі керівника та вчителя, це філософія життя самого закладу.

Участь у проєкті відкрила для нас нові горизонти та забезпечила вагомі здобутки:

- **Сміливість бути іншими.** Ми навчилися вірити в дитину та її «внутрішнє сонце» навіть тоді, коли світ навколо здається буремним і тривожним.
- **Професійна трансформація.** Наші педагоги перетворилися з трансляторів знань на диригентів людських душ, які впевнено ведуть учня від перемоги до перемоги.
- **Єдність цінностей.** Ми продовжуємо вибудовувати справжній «Храм Учителя», де панує довіра, а не контроль; де традиції понад двохсотлітньої історії гармонійно поєднуються з технологіями 3D-друку та STEM-освіти.
- **Сила пам'яті та дії.** Ми усвідомили, що гуманність сьогодні — це не лише добрі слова, а й конкретні справи: допомога ЗСУ, волонтерство та свята шана до подвигу наших випускників-героїв.

Цей досвід допоміг чітко сформулювати стратегію майбутнього — трансформацію закладу в сучасний академічний ліцей, де високі інтелектуальні стандарти гармонійно поєднуюватимуться з незмінними гуманістичними орієнтирами.

Золотоніська ЗОШ I-III ступенів № 3 сьогодні – це не просто освітній заклад. Це жива симфонія любові, де кожен голос учня, учителя чи батьків є незамінною нотою, а кожна мить шкільного життя звучить вірою у Світло, Добро та Перемогу людської душі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш. О. Гуманна педагогіка. Актуальні питання. Київ: Видавничий дім «Слово», 2018. 272 с.
2. Амонашвілі Ш. О. Школа Життя: Трактат про гуманну педагогіку. Хмельницький : Подільський культурно-просвітницький центр, 2012. 192 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ : Либідь, 2016. 336 с.
4. Гриневич Л. М. Нова українська школа: основи стандарту освіти. Львів : Світ, 2019. 164 с.
5. Калініна Л. М. Стратегічне управління закладом освіти: теоретико-методологічний аспект. *Педагогіка і психологія*. 2020. № 2. С. 45–54.
6. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ : Знання України, 2018. 518 с.
7. Мармаза О. І. Стратегічний менеджмент: візія керівника закладу освіти. Харків : Основа, 2019. 144 с.
8. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. Київ: Радянська школа, 1988. 304 с. (Класична основа гуманістичного управління

Ніна Петрівна Волошина,

заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель інтегрованого курсу «Мистецтво» Кам'янського закладу загальної середньої освіти №2 з поглибленим вивченням окремих предметів

Кам'янської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист», «Учитель Гуманної Педагогіки»

ТЕМАТИЧНА ПЕДАГОГІЧНА РАДА: «ШКОЛА ЯК ДІМ: БУДУЄМО ПРОСТІР ПАРТНЕРСТВА ТА ПОВАГИ»

Розробка сценарію проведення педагогічної кав'ярні

Аудиторія оформлена, як кав'ярня. На стінах картини, тематичні цитати столики з вазами за якими проходить «педагогічне кавування» (організатори передбачають паузу на каву/чай з печивом, цукерками, горішками...)

Зустріч учасників. Реєстрація. Вручення цукерок-побажань. Вправа «Аплодисменти»

Добрий день, шановні колеги! Бажаю вам, щоб ніяка мряка (заметіль), похмура погода не зіпсувала сонячного настрою, який, я сподіваюсь, буде панувати на нашій зустрічі.

Прошу зареєструватись та отримати солодке привітання.

В цей осінній/зимовий/весняний сонячний (похмурий) день хочу подарувати вам позитивні емоції. Будь ласка, щиро відповідайте на мої запитання – замість «так» вставанням. Інші учасники аплодують тим, хто встав. Якщо піднялись всі – аплодуємо собі разом.

1. *Хто народився в чудову осінню пору?*
2. *Хто прийшов в цей світ зимового дня?*
3. *Кого принесли лелеки навесні?*
4. *Хто з'явився на світ як літня квіточка?*
5. *Хто прокинувся сьогодні в гарному настрої?*
6. *А в кого гарний настрій прийшов від усвідомлення того, що сьогодні п'ятниця?*
7. *У кого осінній (зимовий/весняний) день викликає приємні згадки про цю казкову, романтичну пору року?*
8. *Хто з нетерпінням чекає Новорічних свят?*
9. *Хто мріє гарно відпочити на вихідних?*

10. У кого сьогодні буде вдалий день?

Аплодисменти, звичайно, не можуть супроводжувати нас постійно, але приємно відчувати себе успішним та визнаним. Збережемо ці приємні відчуття в своїй скарбничці позитивних вражень.

Вправа «Ім'я»

Що нас супроводжує все життя? Так, наше ім'я. Хтось його любить, хтось – ні, але ми оглядаємось на вулиці, коли чуємо його навіть від незнайомців. Пам'ятаємо, як називають нас близькі, живемо в унісон з його вібраціями. Напевно не даремно ми отримали саме його. У світі одне, але всім потрібне – так визначила вагу наймення народна мудрість. По коло учасники передають м'ячик (іграшка-антистрес, яка світиться («Сонячний зайчик»). Кожен розповідає історію свого імені; як називають найрідніші, який варіант звертання подобається?

Священні слова

Для кожного з нас в житті є важливі принципи. Спробуйте прислухатися до себе, уважно зазирнути в найпотаємніші куточки власного «Я». Запишіть, будь ласка, свої 10 священних шкільних слів. Оберіть зі списку одне і викладіть його з матеріалу, який є на тарілці (гудзики, зернинки, дрібненькі цукерки, намистинки і т.п.). Озвучте, аргументуйте.

Мотивація діяльності. Презентація методу «Педагогічна кав'ярня»

Швидше за все вчишся у трьох випадках – до 7 років, на тренінгах, і коли життя загнало тебе в кут.

Стівен Кові

Проводиться в кав'ярні або іншому місці, де можна забезпечити «кав'ярну атмосферу». Учасники об'єднані в групи по кілька осіб, за окремими столиками проводять обговорення на задані теми. Через якийсь час відбувається зміна і всі, крім однієї особи пересідають за інші столи, починають обговорювати інші теми. Господар столика підсумовує обговорення в попередній групі і заохочує до подальшої дискусії. Думки записуються(замальовуються) на папері, що лежить на столі. Теми повинні стосуватися учасників, їх знань та досвіду. Завершальна сесія має на меті презентацію відкриттів та ідей. Це вдалий метод для проведення діалогу, обміну знаннями і креативними ідеями, але не для розробки конкретних рішень чи пізнання думки конкретної групи. Його найкраще використовувати, коли залучені сторони лише пізнають свої потреби і очікування, коли важливим є початок діалогу.

Для чого підходить? Генерування ідей, узагальнення спільних знань, обмін інформацією, розвиток креативного мислення. Кількість учасників від 12 до 12000 осіб. Немає потреби залучати професійного модератора.

Об'єднання в групи кольоровими смайликами.

Кожен з вас отримав маленький привіт від сьогоднішнього дня у вигляді кольорового смайлика (наліпки паперові на спинах учасників). Зараз у повній тиші ми повинні знайти своїх партнерів зі смайликами однакового кольору і об'єднатись таким чином у групи.

Робота в групах за темами, які зазначені на ватмані, що на столі

Зараз на кожному столі з'явиться тема, над якою пропоную попрацювати. Володарки столу фіксують ідеї на кольорових стікерах, через 3-4 хвилини відбуваються зміни столів. По завершенню знайомимо колег з результатами обговорення. (Музичні фрагменти 3 по 3-4 хвилини, які виконують роль годинника; метод «світового кафе»)

Тема 1. «Територія довіри: як замінити авторитарний контроль на партнерство?»

Мета: знайти конкретні прийоми (наприклад, ранкові кола, «право на помилку», взаємооцінювання), які знімають емоційну напругу в класі.

Фокус обговорення: перехід від моделі «вчитель-наглядач» до моделі «вчитель-ментор».

Питання для дискусії:

- Чи можна дозволити учням брати участь у створенні правил класу?
- Як реагувати на помилку учня, щоб він не боявся пробувати знову?
- «Свобода чи хаос»: де межа між демократією на уроці та дисципліною?

Тема 2. «Дитиноцентризм на практиці: чути кожного чи вчити програму?»

Мета: сформулювати ідеї, як зробити навчання гнучким і орієнтованим на особистість, а не лише на виконання стандарту.

Фокус обговорення: індивідуалізація навчання та емоційний інтелект.

Питання для дискусії:

- 1) Як «побачити» дитину за стосом зошитів та календарним планом?
- 2) Що робити, якщо інтереси учня сьогодні не збігаються з темою уроку?
- 3) Як адаптувати простір кабінету під різні потреби дітей (місця для тиші, місця для руху)?

Тема 3. «Ресурсний вчитель — щасливий учень: де брати енергію для гуманізації?»

Мета: скласти «меню самодопомоги» для вчителя, щоб він мав сили дарувати тепло дітям (адже гуманізація починається з любові до себе).

Фокус обговорення: внутрішній стан педагога як фундамент гуманної освіти.

Питання для дискусії:

- Чи може втомлений, «затиснутий» вчитель виховати вільну особистість?
- Які дрібниці в шкільному житті «крадуть» наше натхнення, а які — дарують?
- Як педагогу навчитися говорити «ні» токсичності та зберігати внутрішній спокій?

Вправа «Омріяна школа»

Якщо ти хочеш побудувати корабель, не треба скликати людей, планувати, ділити роботу, діставати інструменти. Треба заразити людей прагненням до нескінченного моря. Тоді вони самі побудують корабель.

Антуан де Сент-Екзюпері

Відчувши красу і гармонію в собі, спробуймо створити нашу спільну мрію — школу, до якої з великим бажанням та з задоволенням приходимуть учні, учителі, батьки. На крилах метеликів оформляємо свої думки та переносимо їх на дерево втілення бажань. (Тут можливі варіанти залежно від періоду: сніжинки, квіти)

Валеохвилинка.

Школа сьогодні: пріоритети і напрямки діяльності.

Обмін ідеями.

Нова українська школа: ігнорувати не можна впроваджувати.

В умовах швидких і масштабних змін у педагогічній практиці важливо не втратити позитивні здобутки вітчизняної освіти, чітко орієнтуватися у цінностях сучасних демократичних перетворень аби забезпечити належні умови для всебічного розвитку учнів, досягнення тих результатів початкової школи, що зазначені у Національній рамці кваліфікації. Успіх модернізації школи залежить від багатьох чинників: реалізації дитиноцентрованої мети освіти, турботливого ставлення до здоров'я дітей, партнерства з батьками, громадою, суттєвого піднесення соціального, матеріального і професійного статусу вчителя, забезпечення в усіх школах розвивального мобільного середовища.

Як реагують на виклики часу реформ, що традиційно розпочинаються в освіті з початкової школи учителі та учні нашої Нової української школи? Пропонуємо познайомитися з учнями ____ класів та їхніми вчителями (3-хвилинні відео з життя класів).

Короткі виступи колег про роботу в НУШ (за бажанням).

Компетентності. Очікувані результати навчання здобувачів освіти

Новими освітніми програмами, відповідно до мети та загальних цілей, окреслених у Державному стандарті, визначено завдання, які має реалізувати вчитель у рамках кожної освітньої галузі. Результати навчання формують ключові компетентності учнів: спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична компетентність, основні компетентності у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна і громадянська компетентності, обізнаність і самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя та наскрізні лінії: екологічна безпека й сталий розвиток, громадянська відповідальність, здоров'я і безпека, підприємливість і фінансова грамотність. Крім того сучасні умови життя, ринок праці вимагає формування так званих життєвих навичок. Найважливішими серед них вважаються «4 к»: комунікабельність, кооперативність, креативність, критичне мислення. Є багато засобів досягнення цих необхідних вмінь. І починати важливо не лише з початкових класів, а в кожному класі, кожному учителю направляти розвиток дітей в цьому напрямку. Бо як говорить китайське прислів'я – “Кращий момент, щоб посадити дерево, був двадцять років тому. Наступний – сьогодні”.

Калейдоскоп педагогічних ідей

Роби все, що можеш, там, де ти знаходишся, використовуючи все, що маєш.

Теодор Рузвельт

Хочеться поділитись з вами кількома родзинками діяльності наших педагогів.

Результат кооперації між учителями української мови та літератури, інформатики нам презентує_____.

Підвищити свій рівень комунікабельності та володіння іноземною мовою допоможе нам_____.

Романтичний настрій хочуть подарувати нам юні поети, вихованці дитячої літературної студії «Брость»(відео).

Вправа «Стрічечки»

Слово “криза”, написане китайською мовою, складається з двох ієрогліфів: один означає “небезпека”, інший – “можливість”.

Джон Кеннеді

Щоб наочно пояснити, доцільність та актуальність гуманізації освітнього простору, хочу продемонструвати невеличку вправу з бажаним учасником. Учасник сідає на стілець перед аудиторією («гостями кав'ярні»). Уявіть, що відбувається з дитиною на уроці. Вона приходить з гарним настроєм, відкритим серцем та високим енергетичним потенціалом на урок. Їй все цікаво. І тут авторитарний учитель: всі дивимось на дошку, не підглядаємо, не озираємося до сусіда, не дивимось у вікно (очі зав'язуємо стрічкою); записуємо, те, що я диктую, не відволікаємось на сторонні звуки, дзвоник для учителя (зав'язуємо вуха), не розмовляємо, чітко відповідаємо на мої запитання (зав'язуємо рот), сидіть рівно, не крутіться, перестаньте малювати, що ви там шукаєте в портфелі (зв'язуємо руки, ноги). Як ви мене дістали! Хіба можна так себе вести! (зав'язуємо стрічку в області серця). Іноді у дітей бувають сильні емоційні зриви через такі затиски.

За словами Адольфа Фер'єра: «І створили школу так, як велів їм диявол. Дитина любить природу, тому її замкнули в чотирьох стінах. Дитині подобається усвідомлювати, що її робота наповнена змістом, тому все влаштували так, щоб її активність не приносила ніякої користі. Вона не може залишатися без руху – її примусили до нерухомості. Вона любить працювати руками, а її стали навчати теоріям та ідеям. Вона любить говорити – їй наказали мовчати. Вона прагне зрозуміти – її змушують вчити напам'ять. Вона хоче сама здобувати знання – їй вони даються в готовому вигляді. І тоді діти навчилися тому, чому вони ніколи б не навчилися в інших умовах. Вони навчились брехати і лукавити. Діти відбилися від рук. Вони тікають з дому, шукають пригод. Вони стають практичними, самовпевненими і наполегливими без допомоги школи, і, навіть, наперекір їй. І зруйнувалась Школа, що була створена за настановою диявола».

Коктейль гарного настрою настрою

Як у кав'ярні без коктейлю? Пригадайте, що забезпечує вам гарний настрій. Запишіть на краплинках і наповніть ними наш «келих».

Підсумки зустрічі у кав'ярні.

Вікторія Вікторівна Штангей,
учитель початкових класів Мошурівської загальноосвітньої школи
I-III ступенів Тальнівської міської ради Черкаської області,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії учитель-методист, лауреат
премії О. Захаренка, Учитель Гуманної Педагогіки

У ЩАСТЯ НА ДОЛОНЯХ

Розробка уроку-роздуму

Тема. У щастя на долонях.

Мета: допомогти учням зрозуміти складну філософську категорію, розкрити поняття щастя, дослідити шлях до щастя, розвивати мовлення, мислення, уяву, любов, прагнення відчувати себе щасливим; сприяти саморозвитку, вчити аргументовано доводити свою думку; розвивати ціннісно-сміслові, комунікативні компетентності учнів; виховувати бажання зробити себе та світ щасливим, добрішим.

Обладнання: кольорові листочки, гілка очікувань, конверти із завданням для групової роботи, кольорові олівці, папір.

Педагогічна технологія: гуманно-особистісний урок з елементами біоадекватної методики.

Хід уроку

Організація класу.

- Яким ви хочете бачити сьогоднішній урок?
- Який потрібен настрій, щоб урок був вдалий?
- Виберіть колір, який відповідає вашому настрою.

Посміхніться, бо коли людина усміхається, піднімається настрій і день буде хорошим.

1. Вправа «Очікування».

На дошці прикріплена «Гілочка очікувань». На листочках, що є у вас на партах, напишіть свої очікування та прикріпіть на гілочку, а в кінці уроку ми побачимо, чи здійснились ваші очікування.

Мотивація навчальної діяльності учнів.

Тема нашого уроку: «У щастя на долонях». Сьогодні ми будемо роздумувати про щастя. Люди завжди задумуються над тим, що таке щастя та шукають його. Ви теж думали над тим, що таке щастя і як стати щасливим?

1. Релаксація. Сенсорно-чуттєве сприйняття.

Для більшості людей, щастя – це щось незвичайне, чарівне. Тому пропоную поринути у чарівний світ фантазії. Зручно сядьте, заплющіть очі,

зробіть глибокий вдих і видих, розслабтесь. Розслабте обличчя, шию, руки, плечі, ноги. *(Звучить спокійна музика.)* Подумки перенесіться у свій улюблений куточок природи або місце, де ви відчуваєте спокій, де вам добре.

2. Другий етап: пояснення нового навчального матеріалу, формування мислеобразу (символьний етап уроку).

Учитель. Уявіть над собою сонечко. Воно наближається до вас. Торкається промінчиками вашої голівки, обличчя. Зігріває своїм теплом кожну клітинку вашого тіла, сердечко. Ви самі стали такими як сонечко.

Це сонечко веде вас на лісову галявину. Довкола квіти, пурхають метелики, гудуть бджоли. Вдихніть аромат лісу, квітів. Ви прямуєте по м'якій траві до старого крислатого дуба. Придивіться, під ним скриня. Хтось приготував її для вас. Вона незвичайна, старовинна. Відчиніть її, загляньте всередину і прочитайте: «Щастя». Складіть у неї усе, що у вас асоціюється зі щастям. У кожного свої скарби. Прислухайтеся до себе. Які емоції у вас вирують? Запам'ятайте цей стан. Запам'ятайте чим наповнили скриню. А тепер зачиніть її, візьміть із собою і повільно повертайтеся. Я на вас чекаю. Розплющіть очі, поверніть голову вліво, вправо.

3. Третій етап: створення образону.

- Якою постала перед вами галявина? Це було якесь реальне місце чи зі світу фантазії?
- Які фарби, запахи, рухи були присутні?
- Як гадаєте, хто подарував вам скриню?
- Опишіть свою скриню зі щастям?
- Яким є на дотик щастя?
- Який запах має ваше щастя?
- Якого воно кольору?
- Як звучить ваше щастя?

Намалюйте скриню, напишіть, що ви у неї вклали? Погляньте на створений мною образон.

- Хто бажає показати свій образон?

4. Четвертий етап: співвіднесення мислеобразу з теоретичним матеріалом.

5. Вправа «Бачу. Думаю. Відчуваю».

Прошу сісти за кольорами. *(Кожна група отримує конверт із завданням.)*

Роздивіться малюнок. На листочках, які отримали, потрібно виконати завдання.

- *Напишіть 5 слів, що ви бачите?*

- Що думаєте? (5 слів)
- Що відчуваєте? (5 слів)

	БАЧУ	
	ДУМАЮ	
	ВІДЧУВАЮ	

Розіграймо ситуацію у ролях. Роль може бути як з живої, так і неживої природи. Складіть і запишіть якомога більше варіантів про таке:

- Яка це ситуація?
- Що може думати один із героїв?
- Що може відчувати один із героїв?
- Від імені героїв скажіть, що означає бути щасливим?

6. Робота над прислів'ями.

Перед вами думки видатних людей про щастя. Зачитайте їх. Яке з цих висловлювань найбільше відповідає вашому розумінню щастя?

- ❖ *Щасливий той, хто зробив щасливими найбільшу кількість людей.*

Людвіг Бетховен

- ❖ *«Бути щасливим – це значить пізнати, знайти самого себе.»*

Григорій Сковорода

7. Слухання притчі.

Притча про щастя

В одній маленькій країні, в невеликому містечку, де всі знають одне одного, народився хлопчик. У допитливому хлопчику причаївся невтомний шукач Істини. Коли хлопчикові виповнився один рік, жителі містечка зібралися, щоб привітати малюка. Кожен подарував йому власноруч намальований малюнок, на якому зобразили Щастя.

Хлопчик ріс і ніколи не розлучався зі своєю колекцією уявлень про Щастя. Він ніяк не міг збагнути, що ж таке «Щастя»? Чому всі йому його бажали, але намальовали по-різному.

Коли він підріс, то виїхав з рідного міста і присвятив увесь свій вільний час пошуку відповіді на питання: «Що таке Щастя?». Але усі, кого він запитував, описували щастя по-своєму.

Втомившись шукати, він почав благати Бога:

- Господи! Я нічого в тебе не прошу, але скажи мені, що ж таке Щастя? Мені побажали його всі жителі мого рідного міста. Чи було воно в мене?

- Стань Майстром і сам виліпи Щастя, тоді ти дізнаєшся, що це таке.

Він став Майстром, виліпив Щастя і вирішив показати його людям, щоб почути, що вони йому скажуть. Та знову не було згоди. Скільки було людей, стільки й думок.

Майстер постарів, прийшов його час закінчувати своє земне життя, а відповіді не було. Але в останній момент чоловік здогадався у чому секрет Щастя.

Немає рецепта або картини щастя для всіх. Кожна Людина – Великий Майстер, здатний створити своє Щастя, надавши йому властивості власної Душі. Твоє Щастя – це дзеркальне відображення твоєї Душі.»

Щастя в тому, щоб дорожити кожною відпущеною хвилиною життя, прагнути щодня робити хоч маленьке добро, любити близьких, відчувати їхню любов і не бажати нікому зла.

Щастя – це коли тебе розуміють, люблять, коли є поруч рідні, друзі. Щастя – це коли ти вдячний за те, що у тебе є. Коли чужого не потрібно, і як у інших не цікаво. Коли всередині тепло, затишно і є кому сказати: «Я тебе люблю».

Щастя в тому, щоб жити на цьому світі. А ще прокинутися вранці і відчувати щастя просто тому, що світить сонце, що небо блакитне, а трава зелена. Якщо пощастить так жити – це й буде справжнім щастям.

Учитель.

- **Давайте подумаємо над тим, хто може бути щасливим?**
- **Що має зробити людина, щоб бути щасливою?**

Все, що нам потрібно, дається легко і знаходиться всередині нас. Та пізнання себе – це найскладніше з того, що дається легко. Кожна людина повинна навчитися бути терплячою, щоб сприйняти те, що не в силах змінити, знайти в собі силу змінити те, що може змінити, і бути мудрою, аби відрізнити одне від іншого».

IV. Підсумок уроку.

1. Перегляд відеоролика.

<https://www.youtube.com/watch?v=oa-j80KyC24> «Бо щастя -це...»

Пленерний урок математики

Тема. Чотирикутники та їх види.

Мета: продовжити формувати вміння визначати чотирикутники; вчити розв'язувати задачі практичного спрямування, розвивати пам'ять,

увагу, розумові здібності, культуру математичного мовлення; виховувати інтерес до знань, культуру письма, інтерес до знань.

Обладнання: рулетки, робочі зошити.

Тип уроку: удосконалення та застосування знань і вмінь.

Місце проведення: паркова зона, двір школи, ігровий майданчик.

Хід уроку

I етап – організаційний:

- підготовка навчального простору на шкільному подвір'ї;
- привітання, правила безпечної поведінки під час уроку;
- мотивація вивчення матеріалу;
- актуалізація різних каналів сприйняття інформації.

1. Привітання-налаштування.

Учитель. Для того, аби протягом усього уроку зберегти працездатність, нам потрібен гарний настрій.

За якими ознаками можна визначити, що людина перебуває в гарному настрої? (*Посміхається, жартує, ...*)

Заплющіть очі і пригадайте щось хороше. Розплющіть очі, посміхніться сонечку, довкіллю, подаруйте посмішку тому, хто поруч з вами. Немає нічого кращого за ваші посмішки.

Щоб робота була результативною, маємо відповідно налаштуватися. Асоціюйте себе з певним явищем природи. Наприклад: на уроці я буду веселкою, отже мої відповіді будуть яскравими, різноманітними.

Орієнтовані відповіді:

- ✓ На уроці я буду вітром, отже мої відповіді будуть швидкими.
- ✓ На уроці я буду сонечком, отже мої відповіді будуть позитивними, доброзичливими.
- ✓ На уроці я буду дощиком, отже мої відповіді будуть правильними, точними.
- ✓ На уроці я буду хмаринкою, отже мої відповіді будуть креативними і т.д.

А тепер до праці.

2. Прийом «Щоденник спостережень».

Учитель. Спробуємо відчутти привабливість перебування на природі. Протягом 5хв походить наодинці по парку, поспілкуйтеся з природою. Уважно вдивіться у її красу, поспостерігайте за небом, прислухайтеся до звуків, запахів. Торкніться дерев, трави, камінчиків. Занотуйте свої спостереження у щоденнику.

(Обмін враженнями.)

II етап – символічний:

- повідомлення теми;
- актуалізація опорних знань;
- пояснення матеріалу.

1. Гра «Математичний ланцюжок»

Учні стають в коло і виконують завдання. Хто не відповість, стає спиною до кола.

Завдання. Створити ланцюжок слів, пов'язаних з математикою. Кожне наступне слово повинне починатися на останній приголосний.

(Математика, коло, лінійка, квадрат, трапеція, циркуль, ламана, нерівність, точка, куб, бісектриса, сума, метр, радіус, симетрія, ромб, бічна грань, накреслити, теорема, мінус, синус, сантиметр, рівняння.)

Учитель. Чудово! За гарні відповіді хочу подарувати вам казку.

2. Слухання казки «Чотирикутники».

«У королівстві Математики, у Геометричному графстві проживала одна дуже поважна фігура. А поважність її визначалася всіма людьми, бо при виготовленні багатьох речей, її форму брали за зразок. Кого б не зустріла вона на своєму шляху, всім вихвалялася: «Подивіться, який я маю красивий вигляд! У мене чотири сторони, і усі вони рівні, кути всі прямі. Якщо перегнуся по середній вертикальній лінії, то мої протилежні сторони і кути так і зіллються. Якщо перегнуся по середній горизонтальній лінії, знову мої кути і протилежні сторони зрівняються. Захочу перегнутися по будь-якій прямій, яка виходить з одного кута в другий, тоді і сусідні сторони зійдуться. Кращої від мене фігури на світі немає! А звать мене Квадрат!»

Одного разу вирішив Квадрат походити по світу. Отак мандруючи, він зустрівся з фігурою, яка чимось була схожа з ним.

- Ти хто? – запитав Квадрат.

- Я Прямокутник. Бачиш, у мене чотири сторони, всі кути прямі, всі протилежні сторони рівні, паралельні, діагоналі рівні між собою. Правда, за величиною і за відношенням моїх суміжних сторін я можу бути різним.

- Авжеж, бачу, що ми з тобою схожі. Якщо ти не проти, то давай будемо жити разом, – запропонував Квадрат.

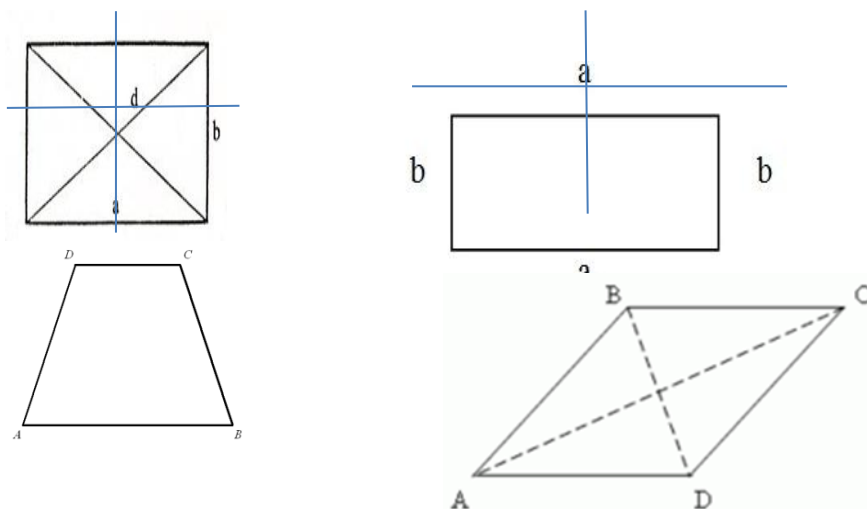
- А чому б і ні? Разом таки буде веселіше, – погодився Прямокутник.

Відтоді почали вони жити вдвох. Разом трудилися, разом відпочивали, разом ходили по білому світу. Та якось, вмостившись на відпочинок серед різнотрав'я на узліссі, вони побачили нову фігуру. Мугикаючи пісеньку, вона йшла з невеличким букетиком лісових квітів. Порівнявшись, вона привіталася із Квадратом і Прямокутником.

- Ой, як добре, що я вас зустріла. Я ж ваша родичка – Трапеція.
- А як ти доведеш, що ми рідня? – в один голос запитали друзі.
- Дуже просто. Ми всі маємо дві загальні ознаки: по – перше, маємо по чотири сторони; по – друге, маємо по чотири кути; по – третє, маємо по чотири вершини.

Взявшись за руки, пішли вони далі. Аж раптом почули чийсь плач. На березі річки від самотності плакав їх родич – Ромб, у якого всі сторони і протилежні кути рівні, а діагоналі Ромба перетинаються під прямим кутом.

Так зустрілися і почали жити разом чотири різні фігури, але із трьома спільними ознаками. І називаються тепер вони одним словом – Чотирикутники.»

Ви знаєте, що багато предметів навколишнього середовища мають форму чотирикутника. Знання про чотирикутники, їх види та їх властивості потрібні конструкторам, будівельникам, столярам, усім людям. Сьогодні ми розглянемо такі задачі, при розв'язанні яких, вам знадобляться знання про чотирикутники, їх види, ознаки, властивості. Будемо удосконалювати вміння застосовувати свої знання при розв'язанні задач практичного змісту.

3. Вправа «Відгадай, яка фігура розповідає про себе?»

1. Я маю більше, ніж 3 сторони, але менше, ніж 5.
2. Я чотирикутник, у якого усі сторони рівні.
3. Мої протилежні сторони попарно паралельні.
4. Усі мої кути прямі, а сторони попарно рівні.
5. Я чотирикутник, у якого лише дві сторони паралельні.
6. Мої протилежні кути можуть бути як гострими, так і тупими.

4. Щоденні 3. Математика для себе. Завдання №1.

Заповнити таблицю.

Геометрична фігура.						
Назва фігури.						

5.Щоденні 3. Математика для себе. Завдання №2.

1. Прямокутник—це _____, у якого всі _____ прямі.
2. Квадрат—це _____, у якого всі _____ і _____ рівні.
3. Трапеція—це _____, у якого дві _____.
4. Ромб—це _____, у якого всі _____ рівні.

III етап – основний:

- удосконалення та застосування знань і умінь;
- виконання практичних завдань.

1. Щоденні 3. Математика разом.

Завдання 1 групи.

- 1) Доведіть, що майданчик для паркування машин має прямокутну форму. Знайти площу.
- 2) Роздивитися довкола, знайти якнайбільше прямокутників.
- 3) Створити малюнок з геометричних фігур.

Завдання 2 групи.

- 1) Парк має прямокутну форму. Виміряти його довжину і ширину. Знайти периметр.
- 2) Роздивитися довкола, знайти якнайбільше квадратів.
- 3) Створити малюнок з геометричних фігур.

Завдання 3 групи.

- 1) Визначте вид чотирикутника, що є площадкою біля входних дверей.
- 2) Знайти периметр та площу.
- 3) Роздивитися довкола, знайти ромби.
- 4) Створити малюнок з геометричних фігур.

Завдання 4 групи.

- 1) Доведіть, що входні двері прямокутної форми.
- 2) Роздивитися довкола, знайти трапеції.
- 3) Створити малюнок з геометричних фігур.

IV етап – заключний:

- підсумок уроку;
- домашнє завдання.

1. Рефлексія.

Оцініть смайликом свою роботу на уроці.

Було цікаво	
Було все зрозуміло	
Брав/брала активну участь	
Навчився/навчилася вимірювати на місцевості	

2. Домашнє завдання.

На подвір'ї, де ви проживаєте, знайдіть не менше двох предметів прямокутної форми. Виміряйте їх сторони. Обчисліть периметри.

V етап – прощання.

1. Вправа «Піраміда побажань»

Учитель витягає руку долонею вниз і каже побажання дітям. Учні по черзі кладуть долоню поверх іншої з побажанням. На рахунок «три» дружно підкинути руки вгору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш.А. Улыбка моя, где ты? Москва: Издательский дом Амонашвили, 2003.
2. Вернадський В.І. Антологія гуманної педагогіки / Під ред. Амонашвили Ш. та ін. Москва: Видавничий дім Амонашвили, 2001.
3. Антологія гуманної педагогіки. / Під ред. Амонашвили та ін. Москва: Видавничий дім Амонашвили, 2002.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. У 5-ти т. Київ, 1997.
5. Богосвятська А.І., Кіба М.В. Давайте відпочинемо! Київ: 2017.
6. Богосвятська А.І. Слово вчителя: вітаємось, хвалимо, прощаємось чарівно. Львів: Норма, 2017.

Наталія Владиславівна Дубенець,
учитель початкових класів Золотоніської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №3 Золотоніської міської ради Черкаської області,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист»,
«Відмінник освіти України», Учитель Гуманної Педагогіки

МІЙ ШЛЯХ (ДУМКИ ВГОЛОС)

Що я для себе відкрила? Що мені відкрила гуманна педагогіка?

1. Лише щасливий учитель може любити та навчати дітей.
2. У кожного з нас всередині живе дитина.
3. Діти для нас – учителі, які дають нам справжні уроки життя.
(Якщо чогось не знаєш – запитай у дітей)
4. Усмішка допомагає швидше подолати будь-які негаразди.
5. Чисті думки творять дива! (Мистецтвом позитивного мислення)
6. Мрії народжуються в серці!
7. Янголи - існують!..

1. Лише щасливий учитель може любити та навчати дітей!

В школу нещасних людей пускати не можна.

Людина, яка вміє любити себе, любить життя - здатна любити інших!
Сонце ділиться своїм теплом і зігріває нас.

Щаслива людина, подібно сонцю, зігріває своєю любов'ю, турботою, ласкою і ділиться своїм щастям.

Але ще важливо, щоб поруч з вами були щасливі люди. Позитивний емоційний стан завжди передається й іншим, точно так само як і негатив.

У всіх людей не буває однакового щастя. У кожного воно своє. І щастя поруч.

(Притча «Щасливий хвіст». - Мій хвіст поплентався за мною. Він завжди зі мною, а значить і щастя теж завжди зі мною. Куди я – туди і моє щастя! ...)

Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба в воді, так ми у ньому, і воно біля нас шукає нас самих.

Григорій Сковорода

- Чи часто ми відчуваємо себе щасливим/щасливою?

Спробуймо знайти маленькі шматочки свого життя:

- Приємна розмова, чашечка кави...

- Цікава книжка...
- Шахи із внуком чи печемо пиріжки з внучкою
- Садити свої квіти...

Будьте щасливими, бо діти це помічають. А ще вони помічають, що ...

Щаслива учителька	Нещаслива ...
Часто посміхається	Рідше посміхається
Спілкується з колегами	Часто самотня
Дивиться в очі під час розмови	Опущені очі
Говорить частіше про радість, позитивні події	Часто говорить про сумне й неприємне

Придумайте собі образ щастя.

РЕЦЕПТ ЩАСТЯ	
КОЛІР	НА ДОТИК
СМАК	ЗАПАХ

Щоб бачити ЩАСТЯ, використовуйте чарівні окуляри.

Професію учителя часто порівнюють з професією чарівника. А кожен шанований чарівник повинен мати спеціальні магічні інструменти, прилади, які допомагають йому в роботі. Чарівний капелюх, чарівна паличка чи чарівна парасолька. І найпотрібніша річ – чарівні окуляри.

Дивлячись на дітей крізь чарівні окуляри, прагніть відшукати в них найкращі якості і прояви. Від цього ви й самі будете добрішими і щасливішими.

III: Щастя вчителя – це ... (ChatGPT)

2. У кожного з нас всередині живе дитина.

Щоб мати доступ в чудовий палац, ім'я якого дитинство, ми повинні перевтілюватися, ставати в якійсь мірі дитиною.

В. Сухомлинський

III: (Gemini.google.com) і зображення (Reve AI)

- Коли ви в дитинстві почувалися щасливими?
- Що можна було робити в дитинстві?
- Що забороняли робити в дитинстві?

3. Діти для нас – учителі, які дають нам справжні уроки життя.

Вправа «Горішок»

- Чи всі горішки однакові?

- Придивіться уважно, можливо, ваш горішок має якісь особливі, виразні риси: текстура, колір, розмір, тріщини, нерівності...
- Чим саме ваш горішок особливий? Приділіть йому кілька хвилин.
- Легко зібрати в одну купу горішки, як і людей – перш ніж ми дійсно знайдемо час з ними познайомитись, пізнати їх краще.

III: Microsoft Bing - ПРОМПТ

(Створити пам'ятник українській дитині. Як би він міг виглядати? Які символи, образи містити? З якого матеріалу зроблений (дерево, мармур, бронза)?).

4. Усмішка допомагає швидше подолати будь-які негаразди.

Мильні бульбашки.

Такі легкі, ніжні, прозорі, веселкові при світлі сонця і надзвичайно тендітні. Відчуття дива!

А ще ця **дихальна вправа** є корисною для здоров'я (варто використовувати!)

Згадайте, як ми на мить затримуємо дихання, надуваючи бульбашки, створюючи невелике кисневе голодування. А видих у цьому випадку стає більш повільним і довгим по часу. На цю мить розширюються всі кровоносні судини, навіть найдрібніші капіляри. Кров починає швидше циркулювати і кількість еритроцитів збільшується в 10 разів! А від цих червоних кров'яних тілець залежать формування імунітету, структура і властивості крові, а також забезпечення клітин організму киснем і видалення з них вуглекислого газу.

(феєрверк із повітряної кульки й кольорових клаптиків)

5. Чисті думки творять дива! Мистецтво позитивного мислення.

Твої думки стають твоїм життям

Марк Аврелій

Кожна думка – це **енергія**. Наш розум створює більше 30000 думок на день!

Тож щодня ми з вами заряджаємося **енергією**. А от позитивною чи негативною залежить від нас. Позитивні думки самі викликають позитивні почуття, слова і звички. Негативні думки призведуть до негативних почуттів, слів, дій та звичок.

А ще варто навчитися мистецтву позитивного мислення – вміння надавати думкам певного напрямку, дарувати в думках добрі побажання.

Позитивні думки ведуть до позитивного результату!!!

«Як тільки людина захворює, їй треба пошукати в своєму серці, кого
треба пробачити»

Луїза Хей

III: <https://vyshyvka.ukrzen.in.ua/>

Слова можна перетворити на українську вишивку.

6. Мрії народжуються в серці!

Здавалось би, під час війни мріяти якось недоречно. Війна змушує дорослішати кожного, зіштовхує з такою стороною світу, про яку краще не знати. Мрійник всередині завмирає, а у багатьох помирає назавжди.

Насправді мріяти під час війни вкрай необхідно. І особливо – навчати цього дітей, і їх батьків, розширювати свій та їх світогляд.

Що таке мрії під час війни? Це:

- Джерело віри.
- Допомога перемозі.
- Швидше відновлення України.

III: Створи образ української мрії (Microsoft Bing)

Мрійте з дітьми, мрійте наодинці, мрійте з друзями та рідними, кричіть про свої мрії на увесь світ або ж тримайте мрію глибоко в собі. Але обов'язково мрійте, адже мрії створені з любові та щасливого майбутнього. Мрії народжуються в серці!

Літачок Мрія! Обов'язково запусіть!..

Мені потрібно зробити в житті хоч одне: зрозуміти, як зберегти своє щастя. Я наповнюсь щастям настільки, що, як хтось прийде забрати його, я поділюсь з ним – хай і він буде щасливим.

Даді Джанкі

Гра «Об'єднані і гідні» (волоські горіхи)

КРОК 1: кожен розміщує 1 горішок перед собою.

Попросіть усіх спробувати зсунути горішок з місця, дмухаючи на нього, без допомоги рук.

- Чи вдалося Вам змістити горішок з місця? Це було легко чи складно?

КРОК 2: Зберіться всі разом біля однієї парти.

Попросіть скласти всі горішки до купи так, щоб вільного простору між горішками майже не було.

КРОК 3: Запропонуйте групі: «Спробуйте кожна і кожен тепер зсунути

всі горішки, дмухаючи на них по черзі».

-Чи вдалося Вам змістити горішки з місця? У чому складність такого завдання?

Легко зсунути 1 горішок, але що більше горішків збираються докупити – тим важче їх зсунути. Тільки у спільній взаємодії українців і українок ми приведемо Україну до Перемоги!

7. Янголи існують!...

Євгенія Гапчинська – постачальниця щастя, як вона сама себе називає - сучасна українська художниця, створює свої картини в затишній майстерні в центрі Києва. Вона створює не просто картини, а цілий дитячий, але все ж дорослий світ, з притаманним тільки їй гумором, приємними для очей фарбами, образами, пухкенькими личками. В образах малюків можна побачити риси самої художниці. Мабуть, щоб народжувати такі картини, треба бути трохи дитиною. Роботи Гапчинської Є.Г., виконані у «дитячій» манері, на диво життєрадісні та світлі, персонажі її творів — рожевощокі ангелятка, кучеряві дітлахи, кумедні, зворушливі чоловічки — надзвичайно привабливі. Її творчість повертає глядачів у світ дитинства, повного радості та любові.

- Мене надихає бажання жити, - Євгенія Гапчинська

III: <https://app.pixverse.ai/home>
<https://hailuoai.video/my-work-detail/ai-video/362774003958800390?source-page=create>

Картини Гапчинської танцюють

Про героїв картин – «дітей-ангеликів»

-Я поняття не маю, розшифрувати взагалі не можу. Єдиний зв'язок – нас п'ятеро дітей у сім'ї, по-друге, у всіх дівчат весь час були дівчатка. Я — молодша, тому я няньчила всіх дітей старших сестер, і коли я вчилася в училищі і нам треба було щодня приносити по 10 якихось портретів і замальовок, у мене були весь час тільки діти, діти, діти, діти сплять, сидять, їдять, діти, діти, діти. Це абсолютно інші пропорції обличчя, тіла, я так думаю, може якось десь в'їлося на підсвідомості. Іншого пояснення просто немає. Мені подобається – і все.

Одна з родзинок – **милі, душевні написи.**

У цих написах немає нічого особливого. Це те, що мені хочеться доказати. Ось я малюю, і в мене народжується ця фраза, і її хочеться сказати, дивлячись на цю картину. А іноді спочатку народжується фраза, а потім картина.

Я малюю свої бажання або спогади, коли мені було чи є добре, тому що біль я поширювати не люблю і вважаю, що мистецтво не повинно його примножувати.

Цю картину художниця привезла до галереї 23 лютого. Вона була створена ще до початку широкомасштабного нападу. **«Я – Безстрашна!».**

Це було передчуття: дівчинка з гілочкою захищає себе і світ від страшних звірів.

Кажуть, що мої картини – пророчі. Просили: намалюй Перемогу! Це будуть три янголи Перемоги, наз. «Відповідь». Це буде відповідь путіну: палець, дуля і язик.

(«Чарівна посмішка Буданова» , «Буданов і чарівне жабеня»)

- Хай живе життя, і ми будемо жити", – Євгенія Гапчинська

Гапчинській близькою є думка про те, що всі українці – то лелеки, вони повертаються додому, незважаючи на те, чи є війна, чи вже немає. Бо їм треба повернутися додому і продовжувати працювати та плекати мрії.

«Це моє місто, мій дім, мій город і сад, це ви - тварюки, йдіть!» – каже Євгенія, яка відрізала волосся, бо хотілося «дихати всією поверхнею», почати все з початку, і яка має намір продовжувати дарувати щастя. І дарує нам ось такі картини...

III: Історія про лелеку, який повернувся додому

<https://aistudio.google.com>

Вправа «Лелеки повертаються в рідне гніздо» (Лелеки, гніздо)

Ірина Заверуха «Бесіди з Ангелами»

Це терапевтичні есе та практикуми для Душі, які знайомлять з собою та своїми ресурсами, здібностями, можливостями та божественною безсмертною природою душі.

Кожна історія може стати для тебе натхненням і містком до змін, якщо ти хочеш:

- навчитися жити «тут і зараз»
- розкрити в собі безумовну любов
- знайти свої потаємні двері у щастя
- з'єднатися з мудрістю серця і насолоджуватися життям

Кожне слово книги присвячене творенню живого життя і пробудженню душі на Землі. І. Заверуха «Бесіди з Ангелами»

«Часто Ангели пишуть моєю рукою... А текст для рук диктує Душа, яка має ім'я – **IMaRia**, вона дозволила мені його дізнатися.»

(Тік-Ток: марина арабаджи «Як пояснити дитині роботу його власного Ангела-Охоронця»)

Сидить ангел без крил. Спить людина, якій 50 років...

Ангел дивиться в небо. Він ніколи не стане безсмертним...

Колись він став ангелом маленького хлопчика і мріяв, що у нього виростуть величезні крила!...Адже тільки тоді можна досягти безсмертя.

Кожна людина має ангела з великими крилами. Але за погані вчинки людину карали зменшенням крил її ангела.

Коли хлопець дорослішав – крила Ангела стали танути...

Їх ще можна було відростити, але ...

Ми своїми вчинками маємо допомагати своїм Ангелам!

Оксана Весна

«Які ж вони – Янголи?» (книга)

Руденький Янгол, 325, з помаранчевими крилами за спиною, добрими очима й веснянками на обличчі. Хлопчик Сашко із Землі – хворий...

- За що прогнали Янгола із країни Утопії ?

- І що сталося з ним та хлопчиком Сашком? – ви дізнаєтесь, прочитавши книжку Оксани Весни.

ІІІ: Рудоволосий янгол 325 – генерування зображення, відео 5 сек

«Казка на ніч» - «Рудий янгол і таємниця Сашкової усмішки»

https://kazka.fun/story_page/

(подарунок – ЯНГОЛИ)

Тож нехай кожного із вас оберігають ваші янголи:

→ підвищити рівень щастя,

→ знижують тривогу

→ та надати відчуття спокою та надії.

Миру нам усім!

Ірина Володимирівна Підгайна,

учитель початкових класів Канівської спеціалізованої школи

I-III ступенів № 6 з поглибленим вивченням іноземних мов

Канівської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, Учитель Гуманної Педагогіки

ДЕРЕВО РОДУ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ РОДИННОЇ ІСТОРІЇ ТА ДОСВІДУ ДОВГОЛІТТЯ

Соціально-дослідницький проєкт

Актуальність теми. У сучасному світі, де швидкість життя часто віддаляє нас від коріння, дослідження власного родоводу є актуальним для формування національної свідомості, ціннісного ставлення до сім'ї та розуміння історичного контексту власного життя.

Мета:

формувати в дітей соціальну компетентність через пізнання своєї родини; виховувати повагу до своєї родини, предків, сімейних традицій та історії; викликати в

учнів бажання до ведення сімейних альбомів, календарів, складання дерева свого роду; спонукати дітей до збереження та збагачення сімейних традицій та реліквій; розвивати навички пошуку інформації та комунікації (спілкування з родичами).

Проект складається із таких розділів:

I. Сімейний альбом.

II. Моє ім'я.

III. Дерево роду.

IV. Довгожитель родини.

Мій сімейний альбом: від родинних витоків до перших власних перемог.

Альбом — це не просто збірка фото, а «машина часу» та перший документ, що фіксує становлення особистості.

Під час цієї частини проєкту діти демонстрували родинні реліквії — старі альбоми, вчилися поважати минуле своїх предків.

Починаючи з перегляду родинних фото, діти перейшли до створення власного життєпису.

Ми виділили основні етапи: від моменту народження до сьогоднішнього дня — 4-го класу. Це завдання навчило дітей бачити свій ріст: від першого кроку до першої шкільної перемоги. Створення такого альбому — це початок серйозної роботи дитини над собою, усвідомлення того, що вони вже сьогодні пишуть історію свого життя. Тепер для них альбом — це не просто картинки, а книга про те, як вони стають особистостями. Створення власного літопису — це початок самостійної роботи дитини над своєю біографією.

II. Код мого імені: традиції в дитячих малюнках

Чи замислювалися ви коли-небудь, що вишиванка — це не просто одяг, а справжній «текст», написаний нитками? Наш міні проєкт був присвячений тому, щоб навчитися читати ці послання та написати власні.

Наше дослідження пройшло три ключові етапи:

1. Діти дізналися, що кожен стібок має значення: від червоного кольору любові до магічних ромбів-оберегів. Ми зрозуміли: вишивка — це мова символів.
2. Кожен учасник перетворив літери свого імені на унікальний візерунок. Це була тонка робота: хтось обирав силу дуба, а хтось — ніжність квітів, поєднуючи свій характер із давньою символікою.
3. Ми створили галерею оберегів. У кожній роботі традиційне мистецтво ожило й стало особистим для дитини.

Результат вразив: довели, що традиція — це не те, що зберігається в музеях, а те, що ми носимо в серці та створюємо власноруч. Тепер кожне ім'я в нашому класі має свій художній захист.

III. «Моє родинне дерево – моє коріння»

Чи замислювалися ви, чому ми зберігаємо старі речі? Бо це не просто предмети — це наші **обереги**, наш генетичний код. Сьогодні учні презентують те найцінніше, що передається з покоління в покоління. Це розповідь про любов, яка не знає часу, і про повагу до тих, хто був до нас. Розпочинаймо нашу зустріч «Довгожитель моєї родини»!"

Немає такого роду, який би не мав на Дереві Роду своєї гілки чи гілочки.

Свій маленький листочок на ньому має кожен з нас.

Мабуть, сьогодні дуже важко було б зобразити дерево всього роду людського так, щоб згадати на ньому всіх людей. Але дерево своєї сім'ї, роду, родини можна створити.

Досліджувати дерево свого роду дуже цікаво. Ми повинні пишатися власним родом, родиною, країною.

*Родинами летять птахи у вирій
коріння дереву життя дає,
отак і ми весь шлях земний повинні
не забувати рід і хто ми є.*

Ці рядки є частиною вірша або пісні (зокрема, згадується як «Родинний рушник», слова Л. Горлицької), що підкреслюють важливість пам'яті про власне коріння та рід. Вони закликають протягом усього життя шанувати предків, зберігати традиції та усвідомлювати свою ідентичність, подібно до того, як птахи повертаються до свого гнізда.

Основна ідея цього вислову:

- **Коріння (рід)** — це основа, що дає життя і силу (як дереву).
- **Пам'ять про рід** — це наш обов'язок протягом «всього шляху земного».
- **Вирій** — символізує життєві мандри, але коріння залишається незмінним.

Це філософське нагадування про те, що не можна забувати своє коріння («хто ми є»), щоб мати міцне життя. <https://surl.li/ivjowx>

У цій частині проекту акцент зміщується з фактичного збору даних на філософське осмислення поняття «коріння». Через аналіз поетичних текстів (зокрема Л. Горлицької) та символіку «Родинного рушника» учні формують уявлення про безперервність поколінь. Використання метафори «дерева» та «вирію» допомагає дітям усвідомити власну ідентичність у динамічному світі. Практичним результатом є презентація родинних дерев та усвідомлення того, що кожен учень є «листочком», який отримує силу від своїх предків.

У межах етапу «Моє родинне дерево – моє коріння» було реалізовано:

- Розкриття значення поняття «коріння» як джерела життєвої енергії та стійкості.
- Створення індивідуальних Дерев Роду (віднайдення «своєї гілочки»).
- Ознайомлення з віршем Л. Горлицької «Родинний рушник» як маніфесту пам'яті про рід.
- Презентація сімейних святинь (пісня, молитва, благословення) як нематеріальної спадщини, що оберігає родину.

Оберіг — це не магія, це пам'ять і любов. Поки ми пам'ятаємо своїх прадідів, поки цінуємо мамину пісню та батьківське благословення — ми непереможні. Нехай ваші родинні святині завжди оберігають ваші оселі від негараздів. Шануйте своє коріння, бо саме воно дає нам сили триматися під небом!

Презентація за покликанням:

https://docs.google.com/presentation/d/1gExA1FskdVrfYeRuk_pSPwGw14HbWCCI/edit?usp=sharing&ouid=117235379564281390482&rtpof=true&sd=true

IV. Скарбничка роду.

Учитель. Значуща частина займає і рубрика «Довгожитель моєї родини», де діти представили предмет, який передається з покоління в покоління або члена родини, який прожив найдовше.

Рід, родина, родовід...Задумуюся й розумію, що родина – не просто люди, які проживають під одним дахом. Це тісна єдність рідних людей, які представляють покоління – від найменшого члена сім'ї до сивочолих дідусів, шанованих прабабусь. Це та тиха гавань, де завжди нас чекають, де кожного розуміють і найбільше люблять.

Хочу зазначити, що в кожній родині є свої сімейні реліквії. Вони служать оберегами, які передають від покоління до покоління своєрідний захисний код роду. Що ж вважають оберегом? Старовинні рушники та вишиванки, світлини, хустки, прикраси, предмети домашнього вжитку, ікони, медалі, хата, піч, мамина колискова, молитва до Бога, батьківське благословення – це ті скарби, які очищають нашу душу, оберігають її від скверни, користолюбства, зрадливості...

Цей блок нашого проєкту ми присвятили пам'яті. Шукали відповідь на запитання: чому старі речі мають таку силу? Відповідь виявилася простою: вони є носіями нашого генетичного коду. Ми об'єднали дослідження генеалогічного дерева з вивченням родинних оберегів, щоб довести: пам'ять про пращурів робить нас непереможними.

На перший погляд ці прості й дивовижні предмети, родинні реліквії-обереги здаються якоюсь дрібничкою. Але це не так! Наші реліквії-обереги – це талісмани, які ми цінуємо поряд із душевними якостями - добром, милосердям, любов'ю. Це найдорожче – наше коріння, минуле родини, страждання й радощі! Я дуже хочу, щоб усі реліквії-обереги ніколи не були забутими! Упевнена, що кожна родина збереже, примножить ці родинні святині і з честю передасть їх у спадок своїм дітям.

Презентація:

<https://docs.google.com/presentation/d/1DcJJmoe60Zh8g8ggaybSvKXNoqip27GE/edit?usp=sharing&rtpof=true&sd=true>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 87 (зі змінами).
2. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Харків: Фоліо, 2005. 508 с.
4. Грушевський М. С. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Київ: Либідь, 2006. 256 с.
5. Лозинська Л. Генеалогія для дітей: як дослідити свій родовід. *Методичний посібник для вчителів початкових класів*. Київ, 2021.
6. Скуратівський В. Т. Березина: Художні оповіді про український побут, звичаї, обряди, свята і традиції. Київ: Радянський письменник, 1987. 288 с.
7. Українські обереги: Символіка вишивки та значення кольорів. URL: <https://surl.li/ivjowx>
8. Ушинський К. Д. Родинне виховання та його значення. Вибрані педагогічні твори. Київ: Радянська школа, 1983.

Неля Петрівна Гарнага-Гудкова,
учитель початкових класів Кам'янського закладу загальної середньої
освіти № 2 з поглибленим вивченням окремих предметів Кам'янської
міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної
категорії, учитель-методист, Учитель Гуманної Педагогіки

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК

Інтегроване заняття з елементами тренінгу

Тема. Як знайти друга

Мета заняття: формування уявлення учнів про дружбу, способи знайомства та правила дружньої поведінки; розвиток комунікативних навичок, умінь співпрацювати, висловлювати власну думку, розпізнавати емоції; виховування доброзичливості, поваги до інших, бажання допомагати та дружити.

Компетентності:

- Соціальна і громадянська компетентність – умінь взаємодіяти з іншими.
- Комунікативна компетентність – умінь висловлювати думки, слухати.
- Умінь вчитися впродовж життя – рефлексія, самооцінювання.
- Ініціативність і підприємливість – активність у встановленні контактів.
- Емоційно-етична компетентність – розуміння почуттів інших.

Очікувані результати:

Учні пояснюють, хто такий друг; наводять приклади дружньої поведінки; демонструють умінь знайомитися; використовують ввічливі слова у спілкуванні.

Хід заняття

I. Організаційний момент

Привітання.

Атмосфера позитивного настрою.

- Доброго дня! Усміхніться один одному – і наш урок стане теплішим.

II. Мотивація діяльності

Вправа «Усмішка по колу»

Учні по колу передають усмішку.

Бесіда:

- Чи приємно отримувати усмішку?
- Чи допоможе вона знайти друга?

ІІІ. Актуалізація знань

Вправа «Мікрофон»

Питання:

- Хто такий друг?
- Чи є у вас друг?

ІV. Вивчення нового матеріалу

- Ви всі чули такі слова: друг, дружба, дружити.
- А що вони означають?
- Справжній друг – це людина, яка ніколи тебе не залишить у біді, завжди допоможе й підтримає.
- Друг – це той, хто поважає тебе, кому можна довіряти.
- Багато для кого друг – це той, хто поділяє його погляди, допомагає йому в складних ситуаціях, тобто той, кому можна довіряти особисте, знаючи, що він тебе не зрадить.

Справжній друг – це людина, яка завжди тебе підтримує, яку ти поважаєш і ділишся з нею власними таємницями.

Учитель. Даваймо спробуємо розшифрувати слово «друг». Ви будете придумувати слова на кожен літеру, а я буду записувати (слова повинні асоціюватися із дружною)

Д – дружити

Р – розуміти

У – усміхатися

Г – гратися

- А що ви порадите людині, яка хоче мати друзів, але не може їх знайти?
- Що потрібно зробити, щоб друг дитинства залишився вашим другом на все життя?
- Хотіли б ви мати сто друзів?
- Якби ви зустріли людину, яка має сто друзів, про що б ви її запитали?
- Послухайте казку І. Радичкова «Якщо хочеш мати друзів»

Мета: через казку підвести дітей до розуміння, що дружні стосунки залежать від них самих, і кожен сам, своїми діями знаходить собі друзів.

Не так вже й важко знайти друзів! Одне дерево самотньо стояло біля дороги і сумувало, тому, що в нього не було друзів. Рівнина була пустою, по полю гуляли вітри, але ніхто не зупинявся поряд з деревом; у небі пролітали пташки, але жодна не сідала на його віти, тому, що вони були голими.

Неподалік текла річка, але й вона жодного разу не зупинилась біля дерева поговорити з ним. Вона поспішала влитися в іншу річку, щоб веселіше було бігти до моря.

Звичайно по дорозі ходили люди, але в кожного були свої справи, і ніхто не зупинявся біля дерева. Іноді воно думало, що краще за все йому піти світ за очі. Але дерева не вміють ходити, вони не можуть втекти навіть тоді, коли бачать, що до них ідуть люди з сокирами. Так було до весни. Як тільки настала весна, дерево вкрилося листям, одягло гарні зелені шати. Але все одно залишилось самотнім.

Аж якось дерево побачило, що яструб гониться за горобцем. Горобець кричав зі страху. Не знаючи, куди подітися, він стрімголов шугнув у зелену гущавину дерева. Дерево зраділо. Всю ніч воно шепотілося з горобчиком, а вранці пташка вимостила на ньому гніздечко й сіла виводити пташок.

Одного разу біля дерева зупинилась підвода. Візничий розпріг коней, кинув їм сіна, а сам ліг спати. Їхали повз дерево інші люди, побачили, що під ним можна перепочити від спеки. Вони сіли в холодку й стали розповідати один одному різні історії, а дерево слухало й раділо, що воно вже не самотнє. Воно старалося створити приємну прохолоду своїми гілками, а то ще люди вирішать, що затінок поганий, і підуть. З тих пір кожен, хто йшов по дорозі, зупинявся відпочити під деревом. Звичайно, дерево не може йти в ногу з людиною по дорозі, однак воно може захистити її своїм густим гіллям від спеки! Так у дерева з'явилися друзі. Воно зрозуміло, що якщо хочеш мати друзів, потрібно захищати їх своєю тінню.

- Як видумаєте, що сталося б із цим деревом, якби не випадок із горобцем?

- Чого цей випадок навчив дерево?

- Чи змінився зовнішній вигляд дерева, коли воно стало допомагати людям?

- Чи багато друзів з'явилося у цей час?

- А у вас багато друзів?

- У вас на партах лежать листочки із «Дерева дружби». На них ви напишіть ім'я свого друга.

Утворимо гілля дерева.

- Коли на дереві буде висіти один листочок, то його швидко здме вітер, а коли ми всі прикріпимо, то листочки будуть захищати одне одного. Разом зі своїми друзями ми будемо сильнішими, мудрішими, будемо відчувати себе захищеними і не такими самотніми.

- Подивіться, яке красиве й міцне стало дерево.

VI. Руханка

Діти стають в дружнє коло та виконують руханку «Дружба єднає»
розробка: Немшилової А.

<https://www.youtube.com/watch?v=6GxMgPiBH0Y>

VII. Формування практичних умінь

Рольова гра «Знайомство»

Робота в парах. Один – новий учень. Другий – той, хто знайомиться
Завдання:

- Привітатися.
- Представитися.
- Запитати ім'я.
- Поставити 2–3 питання.
- Запропонувати дружбу.

Діти вчаться простим фразам:

- «Привіт, як тебе звати?»
- «Можна з тобою пограти?»
- «Ти хочеш бути моїм другом?»

Гра «Чарівні слова»

- Є слова, які допомагають знайти друзів. Дякую. Будь ласка. Вибач.

Давай дружити.

Діти повторюють їх.

VIII. Розвиток емоційного інтелекту

Вправа «Допоможи другу»

Ситуації:

- Дитина сумує.
- Хтось сидить сам.
- У когось щось не виходить.

Учні пропонують різні способи допомоги.

IX. Рефлексія

Вправа «Світлофор»

Учні обирають:

- все зрозуміло
- частково
- складно

X. Підсумок заняття

Гра «Так – ні»

- Дуже важливим для підтримки дружби є вміння спілкуватися, тому ви зможете або заперечити словом «ні», або підтвердити словом «так» почуте твердження про те, як краще спілкуватися з друзями.

Потрібно:

- частіше посміхатися;
- розповідати другові про себе;
- поводитися так, як хочеться тобі;
- називати друга на ім'я;
- бути серйозним і сердитим;
- вміти вислухати свого друга, не перебиваючи його;
- поводитися зі своїм другом так, як би ти хотів, щоб поводитися з тобою;
- ображати друга, називати на прізвисько.

Учитель. Молодці, відповіли правильно, саме так повинні вести себе справжні друзі.

- Отже, що потрібно зробити, щоб знайти друга й зберегти його дружбу?
- Яким потрібно бути, щоб з тобою дружили?
- Ви будете хорошими друзями?
- Щоб знайти друга, потрібно бути добрим, ввічливим і відкритим до спілкування.

Людмила Леонідівна Стінкова,

учитель початкових класів Кам'янського закладу загальної середньої освіти №2 з поглибленим вивченням окремих предметів Кам'янської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель, Учитель Гуманної Педагогіки

МОВА ЛЮБОВІ

Методична розробка батьківської зустрічі-практикуму

Тема. Мова любові: як наші слова будують світ дитини.

Мета: формування гуманного підходу до виховання, розвиток навичок конструктивного спілкування та зміцнення емоційного зв'язку між батьками і дітьми.

I. Вступна частина. Налаштування на хвилю любові

Вчитель. Доброго вечора, шановні батьки! Сьогодні ми відкладаємо розмови про успішність. Наш порядок денний — внутрішній світ вашої дитини. Василь Сухомлинський казав: «Серце віддаю дітям». Серце дитини

— це те, що ми, дорослі, щодня формуємо своїм словом, увагою та ставленням.

Сьогодні ми спробуємо стати «детективами душі»: побачимо світ очима дитини й знайдемо слова, які допомагають їй рости щасливою.

II. Блок емоційного відкриття

Вправа 1. «Серце моєї дитини»

Матеріал: паперові серця, на яких діти заздалегідь написали сенкани про себе (наприклад:

Дмитрик.

Веселий, швидкий.

Граю, бігаю, мрію.

Я люблю свою маму.

Хлопчик»).

Дія: Батьки отримують серце своєї дитини, читають його, а на звороті пишуть свій сенкан-відповідь про дитину.

Питання від вчителя:

- «Яке слово в сенкані вашої дитини стало для вас несподіваним відкриттям?»
- «Чи відчували ви за цими рядками ту саму "таємну дитину", яку ми часто не помічаємо в буденній метушні?»

Професійний штрих: запропонувати батькам скріпити ці два серця скріпкою — як символ нерозривного зв'язку.

III. Практикум «Сила нашого слова»

Вправа 2. «Слова під мікроскопом»

Дія. Батьки стають у лінію. Вчитель зачитує фрази. Якщо фраза підтримує — крок вперед, якщо ранить — крок назад.

Фрази для вчителя:

1. «Ти знову все переплутав, скільки можна!» (Назад)
2. «Я бачу, як ти старався, наступного разу вийде краще». (Вперед)
3. «Подивись на Олега, він уже все зробив, а ти...» (Назад)
4. «Я так пишаюся твоїм добрим серцем». (Вперед)
5. «Замовкни і слухай». (Назад)
6. «Мені за тебе соромно». (Назад)
7. «Твоя думка важлива для мене». (Вперед)
8. «Мені сумно що так вийшло, давай подумаємо разом». (Вперед)
9. «Я люблю тебе просто за те, що ти є». (Вперед)

Запитання від вчителя:

- «Що ви відчули фізично, коли робили крок назад? Чи з'явилося бажання виправдовуватися чи сховатися?»
- «Як ви думаєте, чи легко дитині повернутися до вас після "кроку назад"?»

Вправа 3. «У кросівках дитини» (Робота в парах)

• *Ситуація.* Дитина прийшла зі школи засмучена і каже: «Я більше не піду на малювання! У мене нічого не виходить, я бездарний!».

• *Завдання.* «Дорослий» має не давати порад («Та просто більше тренуйся»), а дзеркалити емоцію: «Ти почуваєшся розчарованим, бо очікував іншого результату, так?».

Питання від вчителя: «Чи важко було втриматися від повчань і просто розділити біль дитини?»

IV. Читання мудрості

Про хлопчика, який боявся помилок

Михайлик дуже боявся помилок у зошиті. Щоразу, коли вчитель брав ручку, хлопчик стискався. Вдома мама побачила, як він плаче над зіпсованим аркушем. Вона не вирвала сторінку, а просто обійняла сина і сказала: "Кожна твоя помилка — це сходинка до вміння. Я поруч, і ми подолаємо цю сходинку разом". Михайлик вперше заснув спокійно.

Василь Сухомлинський

• *Питання:* Яке слово частіше чує ваша дитина після помилки? Чи є у вашій родині рятівне «я поруч»?

V. Глибока рефлексія та аналіз

Вправа 4. «Що стоїть за поведінкою?» (Метод Айсберга)

Ситуація 1. «Дитина закрила сердито зошит і плаче через нерозв'язану задачу».

Питання-провокація. «Що ми хочемо зробити в цей момент? (Звичайна відповідь: «Нагримати», «Змусити», «Покарати»)»

Під водою. Запропонуйте батькам на 10 секунд заплющити очі й уявити, що вони — ця дитина. Запитайте: «Що ви відчуваєте в маленькому серці? Чи це лід? Чи це відчай того, що нічого не виходить?»

Ситуація 2. Вечір. Дитина має сісти за домашнє завдання або прибрати іграшки/речі. Замість цього вона починає демонстративно повільно все робити, відволікатися на дрібниці, а на зауваження мами відповідає: «Я взагалі нічого не буду робити! Мені це не треба! Ви тільки й знаєте, що змушувати!».

Верхівка айсберга. Лінощі, зухвалість, ігнорування прохань, крик.

Під водою. Втома після 5 уроків, потім гуртки. У мене просто немає «палива» в мозку, щоб зараз зосередитися. Я можу хоча б 15 хвилин вирішувати сам/сама, що мені робити, а не бути роботом, який виконує команди. Коли я роблю все добре – мене не помічають. Коли я бунтую – мама нарешті кладе телефон і говорить зі мною (хоч сварить).

Питання від вчителя:

→ «Чи часто ми сприймаємо втому дитини як її «поганий» характер?»

→ «Як зміниться ваша реакція, якщо ви побачите перед собою не «ледаря», а маленьку людину, яка просто виснажена і просить паузу?»

Конструктив. Вона веде до рішення – дати дитині 10 хвилин вільного часу або просто обійняти її, замість чергового скандалу.

Професійний штрих від вчителя: «Шановні батьки, пам'ятайте: дитина, яка «найгірше» поводить – це дитина, якій зараз найважче. Вона не «псує нам нерви», вона сигналізує, що її внутрішній ресурс на нулі».

Вправа 5. «Міст довіри»

- *Завдання.* На картках батьки продовжують речення: «Щоб моя дитина більше мені довіряла, я буду...».

- *Професійний штрих:* порадьте батькам не писати загальні речі, а конкретні: «Слухати 5 хвилин без телефону», «Обіймати перед сном».

Вправа 6. «Фраза віддзеркалює серце»

- *Дія:* Вчитель просить батьків заглянути в дзеркало.

- *Завдання.* Вимовити пошепки фразу, якою зазвичай сварять дитину, і подивитися на свій «відблиск». Потім вимовити слова похвали.

- *Питання від вчителя:* «Яке обличчя ви б хотіли бачити щодня, якби були дитиною? Яке обличчя дає силу рости?»

VI. Завершення та підсумок

Вправа 7. «Слово любові»

- *Завдання.* На кожну літеру слова ЛЮБОВ знайти рису своєї дитини.

- *Приклад:* Л – лагідна,

Ю – юна дослідниця,

Б – бадьорий,

О – особливий,

В – вільний.

Поезія Ліни Костенко

«...любіть у світлі й в тіні, у радості й у скорботі...» (Вчитель читає під музику).

Ці слова – наш орієнтир. Бути поруч не тоді, коли дитина «зручна», а тоді, коли їй найважче.

Фінальна дія. «Яке слово я скажу сьогодні»

Кожен батько записує на гарній листівці ОДНЕ слово або коротку фразу, яку скаже дитині сьогодні ввечері при зустрічі.

• *Питання від вчителя:* «Це слово зробить вашу дитину зручною чи щасливою?»

• *Професійний штрих:* Увімкніть ліхтарики на телефонах або запаліть електронні свічки. У цьому колі світла нехай кожен (за бажанням) озвучить своє слово.

VII. Поради батькам (Пам'ятка для роздачі)

- Не порівнюйте дитину з іншими — порівнюйте її з нею вчорашньою.
- Слухайте дитину до кінця, навіть якщо ви дуже поспішаєте.
- Визнавайте свої помилки — це вчить дитину чесності.
- Головне: Дитина має знати, що ваша любов не залежить від оцінок чи поведінки.

Учитель. Дякую за ваші щирі серця сьогодні! Нехай кожне ваше слово вдома стане цеглинкою у міцному мосту довіри з вашою дитиною. До нових зустрічей!

Алла Василівна Пришлюк,
учитель початкових класів Жашківського ліцею №1 Жашківської
міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої категорії,
учитель-методист, Учитель Гуманної Педагогіки

**«Я – УНІКАЛЬНИЙ /УНІКАЛЬНА! МИ – ДРУЖНА
КОМАНДА!»**

Розробка уроку–тренінгу

Мета: формування в учнів ціннісного ставлення до себе та інших; розвиток емпатії, доброзичливості, уміння співпрацювати; створити атмосферу довіри, прийняття підтримки.

Обладнання: картки, клубок ниток, сердечко (м'яка іграшка), папір, фломастери, олівці, повітряна кулька, стікери.

Очікувані результати:

- учні вміють висловлювати добрі слова;
- розуміють значення дружби;
- проявляють емпатію та повагу;
- відчують себе частиною колективу

ХІД ЗАНЯТТЯ

Людина народжується на світ не для того,
щоби зникнути безвісною пилінкою.

Людина народжується для того,
щоб залишити по собі слід вічний.

Василь Сухомлинський

I. Організаційний момент. «Тепле коло» (5 хв)

Мета: Встановити контакт з дітьми, зняти тривожність.

Учні стають у коло.

Вчитель: Давайте подаруємо одне одному гарний настрій. Кожен учень говорить: «Я сьогодні радію, бо...». «Мені приємно, бо...»

2. Вправа «Комплімент по колу» (3–5 хв)

Мета: створення дружньої та доброзичливої атмосфери в колективі, розвиток вміння помічати позитивні якості інших, висловлювати щирі добрі слова.

Учні передають «сердечко» і говорять комплімент сусіду.

Правило: говоримо щиро, не перебиваємо.

Вчитель підсумовує: Добрі слова роблять нас ближчими один до одного.

3. Вправа «Мій внутрішній світ» (7–8 хв)

Мета: розвиток самооцінки, уміння бачити свої позитивні якості та впевненість у собі.

Діти малюють себе у вигляді сонечка, у центрі – «Я», промінчики – свої хороші риси. (Учні презентують роботи.)

Вчитель: Кожен із вас – особливий і неповторний.

4. Гра «Павутинка дружби» (5–6 хв)

Мета: формування дружніх взаємин, виховування доброзичливості, поваги один до одного та єдності класного колективу.

Використовується клубок ниток. Учні передають клубок, називаючи добре слово про однокласника.

Обговорення:

✓ Що ви відчували?

✓ Чому важливо тримати «ниточку дружби»?

5. Гра «Повітряна кулька дружби» (5 хв)

Мета: розвиток взаємопідтримки, уміння діяти разом, дружніх стосунків та згуртованості колективу.

Учні передають кульку, не даючи їй впасти, підтримуючи словами.

Вчитель: Разом ми можемо більше!

6. Гра «Знайди пару» (4–5 хв)

Мета: формування вміння цінувати себе, усвідомлювати власні сильні сторони та розвивати позитивну самооцінку.

Діти отримують картки та шукають свою пару. Пояснюють, чому вони підходять одне одному. (Додаток 1)

7. Гра «Що б зробив друг?» (5–6 хв)

Мета: розвиток вміння розуміти почуття інших і знаходити добрі способи підтримки друга в різних ситуаціях.

Обговорення ситуацій:

- ✓ друг засмутився;
- ✓ хтось залишився сам;
- ✓ однокласник помилився.

Учні відповідають:

- ✓ Справжній друг...

8. Вправа «Долоньки дружби» (3–5 хв)

Мета: виховання поваги до інших та вміння визначати важливі якості справжнього друга.

Учні обводять долоньку та записують правила дружби або добрі якості.

Створюється спільний плакат «Наш дружний клас».

9. Притча про майстра.

Якось увечері зібралися разом музичні інструменти: скрипка, саксофон, труба, сопілка й контрабас. І виникла між ними суперечка: хто найкраще грає. Кожен інструмент почав виводити свою мелодію, показувати власну майстерність. Але виходила не музика, а жахливі звуки. І що більше кожен старався, то незрозумілішою і потворнішою ставала мелодія. Ось з'явилася людина й помахом руки зупинила ці звуки, сказавши: «Друзі, мелодія — це одне ціле. Нехай кожен прислухається до іншого, й ви побачите, що вийде». Людина знову змахнула рукою, і спочатку несміливо, а потім усе краще зазвучала мелодія, в якій було чути смуток скрипки,

ліричність саксофона, оптимізм труби, унікальність сопілки, величність контрабаса. Інструменти грали, із замилюванням стежили за чарівними помахами рук людини. А мелодія все звучала і звучала, поєднуючи виконавців і слухачів у одне ціле. Як важливо, щоб оркестром хтось диригував!

Досягнення гармонії можливе лише тоді, коли всі об'єднані однією метою і спрямовані єдиною волею в єдиному пориві...

Вчитель. Кожен із вас – цінний. Коли ми підтримуємо одне одного, народжується справжня дружба.

II. Підсумок заняття.

. Рефлексія «Світло в серці» (1- 2 хв)

Учні завершують речення:

- ✓ Сьогодні я зрозумів(ла)...
- ✓ Мені сподобалося...
- ✓ Я хочу подякувати...»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Притча про майстра. URL: <https://psychologist.net.ua/prytcha-pro-majstra/>
2. Ютуб. URL: <https://youtu.be/boekU13r-Zg?si=e-GO-lHz0KFOLVfL>

Тетяна Іванівна Поліванова,

учитель початкових класів Золотоніської загальноосвітньої школи
№3 Золотоніської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії, Учитель Гуманної Педагогіки

РОЗДУМИ ПРО ПЕДАГОГІКУ ЛЮБОВІ

Сьогодні я хочу поговорити про те, без чого не може існувати справжня школа, про педагогіку серця Василя Сухомлинського, про педагогіку любові, добра, людяності та глибокої поваги до дитини. Василь Олександрович говорив: *«Без любові до дитини – немає вчителя»*.

Саме ця думка є основою його гуманістичної концепції. Для нього дитина – не «об'єкт навчання», а жива, чутлива, неповторна особистість, яка потребує тепла, підтримки, віри в себе.

«Педагогіка серця» – це школа, де:

- домінує радість навчання, а не страх;
- панують довіра та повага;

- знання поєднані з вихованням моральності;
- учитель стає другом, наставником, радником.

Сухомлинський підкреслював: *спершу – людина, її душа і серце, а вже потім – оцінка і результат*. Адже лише щаслива дитина здатна по-справжньому навчатися й розкривати свій потенціал.

Педагогіку серця, на уроках в початкових класах, реалізую через прості, але надзвичайно глибокі принципи:

- Повага до кожної дитини.
- Навчання без приниження та страху.
- Індивідуальний підхід.
- Єдність розуму і почуттів.
- Виховання доброти через конкретні вчинки.

На уроках це проявляється у теплому слові, щирій підтримці, довірливій розмові, створенні ситуацій успіху. Сухомлинський наголошував: *жодна дитина не повинна йти зі школи зі зраненим серцем*.

У початковій школі педагогіку серця можна втілювати через:

- читання й обговорення оповідань Сухомлинського;
- «хвилинки добра» та «уроки радості»;
- створення ситуацій морального вибору;
- колективні добрі справи;
- діалог замість покарання;
- підтримку замість критики.

Маленькі щоденні прояви добра формують у дітей великі людські якості: співчуття, милосердя, відповідальність, щирість.

Продовжуючи розмову про педагогіку серця Василя Сухомлинського, хочу зупинитися на дуже важливому питанні:

«Як ці ідеї втілювати не лише на виховних заходах, а на звичайних навчальних уроках — зокрема, на математиці та українській мові?»

В. Сухомлинський наголошував:

«Навчання стає живим лише тоді, коли входить у серце дитини». Тому наше завдання зробити навіть «строгі» предмети теплими, людяними, наповненими добротою й підтримкою.

Педагогіка серця на уроках математики

Зазвичай математику вважають «суворим» предметом. Та в руках учителя вона стає прекрасним інструментом виховання доброти, впевненості та віри у власні сили.

1. Ставлення до помилки

На уроці звучить не осуд і не різке «неправильно», а слова підтримки: «Твоя відповідь – це крок до правильного розв’язання. Дякую, що не побоявся спробувати».

Так ми знімаємо страх перед оцінкою, формуємо сміливість думати й відповідати.

2. «Теплі задачі»

Замість сухих чисел – життєві, моральні ситуації: дитина поділилася яблуками, допомогла другу, подарувала квіти мамі...

Діти не лише обчислюють, а й замислюються: Чому добре допомагати? Чому важливо ділитися?

3. Взаємодопомога

На уроці діє правило: «Ми команда. Сильніший допомагає слабшому».

Це не контроль, а лагідна підтримка, коли дитина вчиться співчувати та співпрацювати.

4. Хвилинки радості успіху

Навіть невелике досягнення – привід для похвали: «Ти сьогодні переміг свої труднощі», «Мені приємно бачити твою старанність».

Так народжується віра в себе, а разом з нею – щира любов до навчання.

Педагогіка серця на уроках української мови

Сам В. Сухомлинський називав слово *«найтонішим доторком до людського серця»*. Урок української мови дає величезні можливості виховання духовності.

1. Робота зі «словом, що зігриває»

Діти вчаться добрим, ввічливим висловлюванням: «дякую», «будь ласка», «мені приємно з тобою працювати». У класі з’являється «Скринька добрих слів», «Абетка доброти», «Банка компліментів».

2. Тексти Сухомлинського

Його короткі оповідання вчать співпереживати, розуміти чужий біль і радість.

Після читання — не просто переказ, а роздуми:

- «Що відчував герой?»
- «Як би ти вчинив?»
- «Чому байдуже слово може ранити?»

Так формується емпатія – здатність відчувати іншу людину.

3. «Писати серцем»

Дітям пропонуються написання творів: «Лист другуві, якому сумно», «Розповідь про добрий вчинок», «Кому я хочу сказати дякую».

І найголовніше – учитель оцінює не лише грамотність, а й щирість: «Твій твір теплий», «Ти дуже добрий спостерігач людських почуттів».

4. Правило доброзичливості

На уроці не висміюються помилки. Учитель спочатку підтримує, а вже потім виправляє.

Це формує культуру слова, повагу одне до одного.

Педагогіка серця – це не окремий метод і не разова акція. Це стиль роботи вчителя, його думки, інтонація, погляд, слово. Математика може навчити дитину логіки, але водночас – доброти. Українська мова може навчити граматики, але водночас – людяності. І якщо на кожному уроці, незалежно від предмета, дитина відчуває тепло, підтримку, віру в неї – тоді ми справді працюємо в дусі Василя Сухомлинського.

Нехай же в наших класах завжди панує доброта, любов і світло людського серця.

Бо, як сказав Сухомлинський, *«Серце віддаю дітям – це не гасло, а покликання вчителя»*.

Розділ 4 МЕТОДИЧНИЙ ПРАКТИКУМ

Гуманістична спрямованість курсу «Запитання, які змушують мене діяти» як основа формування особистості молодшого школяра

Сучасна українська освіта сьогодні перебуває в умовах глибоких змін. Це не просто оновлення змісту навчальних програм чи методів викладання. Це зміна самої філософії освіти, переосмислення ролі школи і вчителя в житті дитини. Ми поступово відходимо від моделі, де головним було засвоєння знань і контроль їх результатів. Натомість формується новий підхід, у центрі якого стоїть особистість дитини – її розвиток, внутрішній світ, емоції, цінності та життєві орієнтири.

Саме в цьому контексті особливої значущості набуває представлений курс «Запитання, які змушують мене діяти».

Запитання, які змушують мене діяти / [Беркут В. Л., Білик С. В., Верчик Л. В. та інші]; під ред. Дубенець Н. В., Поліванової Т. І. – Золотоноша, 2020. – 135 с.

Це не просто навчальна програма, а цілісна педагогічна система, спрямована на формування гармонійної, свідомої та відповідальної особистості молодшого школяра.

Його головна ідея полягає в тому, що дитина – це не об'єкт навчання, а унікальна особистість, яка вже сьогодні живе, відчуває, мислить і розвивається.

Гуманізація освіти як основа курсу

Основою даної програми є принцип гуманізації освіти. Його сутність полягає у визнанні дитини найвищою цінністю педагогічного процесу.

Гуманізація передбачає повагу до особистості учня, довіру до його можливостей, прийняття його індивідуальності та створення умов для гармонійного розвитку.

У такому підході дитина не повинна підлаштовуватися під систему освіти. Навпаки, система має бути гнучкою, чутливою до потреб дитини і спрямованою на її розвиток.

Особливим теоретичним підґрунтям сучасного підходу до виховання є ідеї гуманної педагогіки, представниками якої є Ш. О. Амонашвілі та інші класики гуманістичної освітньої традиції.

Гуманна педагогіка ґрунтується на безумовній повазі до дитини як до особистості, визнанні її внутрішньої гідності та віри в її потенціал. Її основна ідея полягає в тому, що дитина від природи є доброю, здібною до розвитку та самовдосконалення, а завдання педагога – не формувати її «зовні», а допомогти розкрити її внутрішні можливості.

У межах гуманної педагогіки важливими є три ключові позиції:

- любити кожну дитину;
- приймати її такою, якою вона є;
- вірити в її потенціал і можливості розвитку.

Саме такий підхід дозволяє створити атмосферу довіри, психологічного комфорту та внутрішньої свободи, без яких неможливий справжній розвиток особистості.

У цьому контексті змінюється і роль учителя. Він виступає не лише як носій знань, а як наставник, партнер і провідник у світі цінностей. Учитель допомагає дитині пізнавати себе, розуміти інших і формувати власну життєву позицію.

Концептуальні принципи курсу

Курс побудований на чотирьох основних принципах:

- принцип «Дзеркала»,
- принцип «Навчання»,
- принцип «Бумеранга»,

- принцип «10 балів».

Кожен із них виконує важливу виховну функцію та спрямований на формування особистості дитини.

Принцип «Дзеркала»

Цей принцип спрямований на розвиток самопізнання. Він допомагає дитині навчитися дивитися на себе зсередини: аналізувати свої думки, емоції, вчинки, розуміти власні сильні та слабкі сторони.

Через систему запитань дитина поступово формує уявлення про себе: хто я, який я, що для мене важливо, чим я відрізняюся від інших. Це формує основу адекватної самооцінки, впевненості в собі та прийняття власної індивідуальності.

Важливо, що дитина вчиться не лише оцінювати себе, а й приймати себе.

Принцип «Навчання»

Другий принцип ґрунтується на розумінні того, що кожна життєва ситуація є джерелом досвіду.

Навчання відбувається не лише в класі, а в повсякденному житті – у спілкуванні, взаємодії, прийнятті рішень, успіхах і помилках. Дитина вчиться сприймати помилки не як поразку, а як можливість розвитку. Формується розуміння, що важливий не лише результат, а й шлях до нього.

Особливе значення має розвиток емоційного інтелекту: уміння розуміти власні емоції, поважати почуття інших, співпереживати, будувати дружні стосунки, уникати конфліктів або вирішувати їх конструктивно.

Принцип «Бумеранга»

Цей принцип базується на ідеї взаємності людських дій. Усе, що людина робить, має наслідки. Добро, повага, турбота і підтримка повертаються до людини добром. Байдужість і агресія також мають свої наслідки.

Це формує у дітей відповідальність за власні вчинки, розуміння цінності людських стосунків, важливості дружби, сім'ї, вдячності та взаємоповаги.

Принцип «10 балів»

Четвертий принцип спрямований на громадянське та патріотичне виховання.

Він формує у дітей усвідомлення своєї належності до України, повагу до рідної мови, культури, традицій та історії. Дитина вчиться любити свій

край, відчувати гордість за свій народ і розуміти свою відповідальність за майбутнє держави.

У сучасних умовах цей аспект виховання є особливо важливим, адже саме школа формує громадянина.

Зміст і структура курсу

Курс розрахований на 35 навчальних годин (*1 година на тиждень*). Кожне заняття побудоване навколо ключового запитання, яке не має однозначної правильної відповіді.

Це запитання є основою для роздумів, діалогу та самопізнання. Воно стимулює дитину мислити, аналізувати, висловлювати власну думку та слухати інших.

Тематика занять охоплює ключові сфери життя дитини: самопізнання, емоції, дружбу, сім'ю, моральні цінності, життєві ситуації та громадянську позицію. Таким чином, кожне заняття – це не просто урок, а розмова про життя.

Роль учителя

У цій системі особлива роль належить учителю. Він не є контролером або оцінювачем у традиційному розумінні.

Учитель виступає як наставник, який допомагає дитині розуміти себе, підтримує її розвиток і створює атмосферу довіри. Від нього вимагається не лише професійність, а й людяність, терпіння, емпатія та здатність бачити в кожній дитині особистість.

Апробація курсу та результати

Важливо зазначити, що даний курс не є суто теоретичною розробкою. Починаючи з 2021 року, він пройшов апробацію на базі нашого закладу освіти, де успішно впроваджувався в освітній процес початкової школи. Практичне застосування програми дозволило переконатися в її ефективності, актуальності та високій виховній цінності.

За результатами апробації курс отримав позитивні відгуки педагогів, учнів та батьківської спільноти, а також був рекомендований для впровадження в інших закладах освіти міста. Це свідчить про його практичну значущість і відповідність сучасним освітнім запитам.

Окремо варто підкреслити, що до курсу було створено електронно-цифровий освітній ресурс, який забезпечує сучасний формат супроводу навчання, розширює можливості використання інтерактивних матеріалів та сприяє підвищенню зацікавленості учнів.

<https://drive.google.com/drive/folders/1XY0QS4kf1MD3yXTd85WeQMHWkyUR7DTi?usp=sharing>

Використання цифрового ресурсу дозволяє зробити заняття більш наочними, доступними та адаптованими до потреб сучасної дитини.

У цілому курс зарекомендував себе як ефективний інструмент формування особистості молодшого школяра, розвитку його ціннісних орієнтирів, емоційної сфери та навичок самопізнання.

Курс «Запитання, які змушують мене діяти» є цілісною педагогічною системою, спрямованою на формування гармонійної особистості дитини. Його головна ідея полягає в тому, що освіта – це не лише передача знань, а процес становлення людини. І найважливіше – дитина не готується до життя, вона вже живе. І наше завдання як педагогів – допомогти їй прожити це життя змістовно, з повагою до себе та інших.

**Зміст навчального матеріалу
та вимоги до рівня навчальних досягнень учнів
(35 год, 1 год на тиждень протягом року)**

№ з/п	Зміст програмового матеріалу	Вимоги до рівня навчальних досягнень учнів
ПРИНЦИП ДЗЕРКАЛА Перш ніж судити про інших, слід звернути увагу на себе		
1.	<i>Що робить мене унікальним?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> усвідомлювати унікальність та неповторність себе і кожного; <i>спроможний</i> порівнювати ознаки людей, відшукати схожі риси та відмінності; <i>здатний</i> збагачувати свій словниковий запас.
2.	<i>Чи хочу я бути щасливим?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> розуміти поняття «щастя»; <i>спроможний</i> виявляти бажання дарувати щастя собі, своїм друзям, рідним; <i>здатний</i> збагачувати свій словниковий запас.
3.	<i>Чи можу я вчитися на своїх помилках?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> розуміти вислів «вчитися на своїх помилках»; <i>спроможний</i> виявляти бажання бути чесними по відношенню до себе й до людей;

		здатний збагачувати свій словниковий запас.
4.	<i>Чи важливо бути вдячним?</i>	Учень (учениця) буде: готовий розуміти значення слова «вдячність»; спроможний проявляти ціннісне ставлення до рідних, однокласників, людей похилого віку; здатний збагачувати свій словниковий запас.
5.	<i>Чи важливо, як я про себе думаю?</i>	Учень (учениця) буде: готовий аналізувати свої вчинки та робити висновки; спроможний виявляти бажання відшукувати особисті позитивні якості, змінюватись, самовдосконалюватись. здатний збагачувати свій словниковий запас.
6.	<i>Чи дійсно труднощі роблять мене сильнішим?</i>	Учень (учениця) буде: готовий розуміти поняття «труднощі»; спроможний долати труднощі і отримувати задоволення від досягнутої мети; здатний збагачувати свій словниковий запас.
7.	<i>Чи дійсно посмішка допомагає швидше подолати будь-які негаразди?</i>	Учень (учениця) буде: готовий розкрити значення посмішки в житті людини; спроможний проявляти почуття гумору, комунікативні навички, коректно жартувати і розуміти жарти; здатний збагачувати свій словниковий запас.
8.	<i>Чи може невеличка порція доброти творити чудеса?</i>	Учень (учениця) буде: готовий проявляти доброту, співчуття, турботу про інших; спроможний завжди усвідомлювати відповідальність за свої вчинки, вірити в силу добра; здатний збагачувати свій словниковий запас.

9.	<i>Як пізнати себе? Чи важливо пізнати себе?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> проявляти інтерес до пізнання самого себе; <i>спроможний</i> розуміти унікальність людської особистості та власної значимості, пізнавати себе, як особистість, здатну саморозвиватися та самореалізовуватися; <i>здатний</i> збагачувати свій словниковий запас.
10.	<i>Чи усі заслуговують на любов і повагу?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> розуміти, що немає зовсім «поганої», «непривабливої» людини; <i>спроможний</i> проявляти людяність, гуманізм у стосунках, доброзичливість, повагу до людей; <i>здатний</i> збагачувати свій словниковий запас.
ПРИНЦИП НАВЧАННЯ Кожна людина, яку ми зустрічаємо, потенційно здатна нас чогось навчити		
11.	<i>Як кожен день може стати подарунком?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> розуміти поняття життя, його цінність та унікальність; <i>спроможний</i> проявляти любов до оточуючих, допитливість, прагнення з'ясувати, міркувати, доводити; <i>здатний</i> збагачувати свій словниковий запас.
12.	<i>Чи допомагають люди у вашому житті проявити себе з кращого боку?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> розуміти поняття вихованість та чемність, людська доброта та милосердя; <i>спроможний</i> узагальнювати та аналізувати поведінку між людьми; <i>здатний</i> збагачувати свій словниковий запас.
13.	<i>Чи поважаю я унікальність та незалежність кожної людини?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> розкрити поняття «унікальність», «незалежність»; <i>спроможний</i> аналізувати та спостерігати за вчинками інших; <i>здатний</i> збагачувати свій словниковий запас.

14.	<i>Як відпустити образу? Чи потрібно це робити?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> розкрити поняття «образа»; <i>спроможний</i> проявляти вміння пробачати, вибудовувати дружні, товариські стосунки; <i>здатний</i> збагачувати свій словниковий запас.
15.	<i>Як часто я ділюся своїм добром?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> розуміти поняття добро, доброта; <i>спроможний</i> проявляти найвищі людські цінності: доброту, милосердя, чуйність, любов і повагу; <i>здатний</i> збагачувати свій словниковий запас.
16.	<i>Чи дійсно радість, доброта і позитивні спогади набагато крутіші за матеріальні речі?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> усвідомити власну систему життєвих цінностей та їхнього взаємозв'язку; <i>спроможний</i> розуміти різницю між цінностями матеріальними та нематеріальними, соціальними та духовними; <i>здатний</i> збагачувати свій словниковий запас.
17.	<i>Помилки – це добре?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> усвідомити поняття «помилка»; <i>спроможний</i> уміти визнавати свої помилки, робити правильні висновки; <i>здатний</i> збагачувати свій словниковий запас.
18.	<i>Як треба оберігати дружбу?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> розуміти поняття «дружба»; <i>спроможний</i> уміти правильно вибирати друзів, спілкуватись і товаришувати; <i>здатний</i> збагачувати свій словниковий запас.
19.	<i>Страх – це ілюзія?</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий</i> розуміти поняття «страх»; <i>спроможний</i> переборювати страх і невпевненість;

		здатний збагачувати свій словниковий запас.
20.	Чи здатні добрі відносини між людьми змінити життя?	Учень (учениця) буде: готовий розуміти поняття «добрі стосунки»; спроможний пояснити, що здорові і добрі відносини –запорука доброго і щасливого життя; здатний збагачувати свій словниковий запас.
21.	Чого ти можеш навчити інших?	Учень (учениця) буде: готовий розуміти поняття «здібність», «талант»; спроможний пояснити, що тільки завдяки наполегливій праці «розцвітає» талант; здатний збагачувати свій словниковий запас
ПРИНЦИП БУМЕРАНГА Коли ми допомагаємо іншим, ми допомагаємо самі собі		
22.	Чи часто я говорю «Я люблю тебе, мамо...»?	Учень (учениця) буде: готовий проявляти шанобливе ставлення до матері; спроможний усвідомлювати свій обов’язок перед батьками, а особливо перед матір’ю; здатний збагачувати свій словниковий запас.
23.	Яке заняття всією сім’єю примусило мене забути про час?	Учень (учениця) буде: готовий проявляти любов до отчого дому, рідної землі, свого народу, рідної мови, повагу до батьків; спроможний зберігатися сімейні звичаї і традиції; здатний збагачувати свій словниковий запас.
24.	Чого я хочу навчити своїх батьків?	Учень (учениця) буде: готовий розуміти стосунки батьків і дітей; спроможний продовжувати сімейні традиції, розвивати почуття родинності, відповідальності за своїх батьків;

		здатний збагачувати свій словниковий запас.
25.	За що ти найбільше вдячний?	Учень (учениця) буде: готовий розуміти поняття «подяка», «вдячність»; спроможний виявляти бажання висловлювати вдячність за все те добре, що вони отримують; здатний збагачувати свій словниковий запас.
26.	Чи знає людина, яку ти любиш найбільше, як ти її любиш?	Учень/учениця готовий усвідомлювати значення матері в житті людини; спроможний цінувати роль матері – берегині роду людського, проявляти повагу та любов до матері, бережливе ставлення до неї; здатний збагачувати свій словниковий запас.
27.	Чи вважаєте свою сім'ю дружною?	Учень (учениця) буде: готовий розкрити поняття «дружна сім'я»; спроможний проявляти почуття обов'язку перед батьками; здатний збагачувати свій словниковий запас.
28.	Якого я роду – племені?	Учень (учениця) буде: готовий розуміти поняття «родина», «рід», «рідня»; спроможний проявляти інтерес до історії свого роду, сім'ї; здатний збагачувати свій словниковий запас.
ПРИНЦИП 10 БАЛІВ Віра в кращі якості людей зазвичай змушує їх проявляти свої найкращі якості		
29.	За що ми любимо свій край?	Учень (учениця) буде: готовий демонструвати знання про Україну, про край, у якому ми живемо; спроможний проявляти почуття патріотизму, національної гордості, любові до рідного краю;

		здатний збагачувати свій словниковий запас.
30.	<i>Чи потрібно плекати перлини рідної мови?</i>	Учень (учениця) буде: готовий усвідомлювати роль мови для спілкування та культурного самовираження; спроможний розширювати і збагачувати знання про красу і багатство української мови; здатний збагачувати свій словниковий запас.
31.	<i>Від чого залежить здоров'я нації?</i>	Учень (учениця) буде: готовий розуміти від чого залежить здоров'я української нації; спроможний проявляти бажання турбуватись про здоров'я своє та інших людей; здатний збагачувати свій словниковий запас.
32.	<i>Що допоможе мені відчувати гордість за свою Україну?</i>	Учень (учениця) буде: готовий поглиблювати знання про Україну; спроможний проявляти вміння одержувати та аналізувати інформацію, порівнювати, робити висновки, збагачувати мовлення; здатний збагачувати свій словниковий запас.
33.	<i>Чи готовий я служити своєму народу?</i>	Учень (учениця) буде: готовий розуміти слова служити своєму народу; спроможний проявляти громадянські якості: патріотизм, людяність, розуміти свою значущість для держави; здатний збагачувати свій словниковий запас.
34.	<i>Чого я навчився (навчилася) протягом року?</i> <i>Узагальнювальний рефлексійний урок</i>	Учень (учениця) буде: готовий усвідомлювати власні досягнення та особистісні зміни; спроможний аналізувати пройдений матеріал за принципами «Дзеркала», «Навчання», «Бумеранга», «10 балів»;

		здатний визначати свої сильні сторони, досягнення та зони росту.
35.	<i>Яким (якою) я хочу стати? Мої цінності та мій шлях.</i> <i>Підсумковий рефлексійно-мотиваційний урок</i>	Учень (учениця) буде: <i>готовий усвідомлювати власні життєві цінності;</i> <i>спроможний формулювати особисті цілі та прагнення;</i> <i>здатний планувати кроки до саморозвитку, збагачувати свій словниковий запас.</i>

Тема 25. За що ти найбільше вдячний?

Мета:

- пояснити дітям, що справжня вдячність до людини – це готовність допомогти їй;
- виховувати загальнолюдські цінності.

Обладнання: смужечки кольорового паперу, хмаринки, білий папір, картки з ситуаціями, кольорові жетончики, ІКТ.

Хід уроку-тренінгу І. ВСТУПНА ЧАСТИНА

1. Вітання

Закрийте, будь ласка, очі, посміхніться. Відкрийте очі, погляньте навколо. У нашому класі стало світліше. Це від ваших посмішок засяяло сонечко, зігріло нас своїм теплом. Коли ви усміхаєтеся, ваші обличчя стають щасливими і добрими. Я хочу, щоб це почуття радості, гарний настрій супроводжували нас протягом нашого тренінгу.

2. Вправа «Промінчик бажань»

(На дошці жовте коло. В учнів на парті смужечки – промінчики сонечка)

Погляньте на дошку. Сонечко у класі нам не світить, бо піддалося злим чарам. А повернути сонечко ми зможемо, подарувавши краплинку доброти своїм товаришам.

Кожен із вас повинен написати на промінчиках побажання своїм однокласникам, щоб вони плідно працювали і мали гарний настрій протягом заняття.

(Учні записують побажання, прикріплюють промінці до сонечка і зачитують свої побажання)

Промінчик

3. Прийняття та обговорення правил тренінгу

Для того, щоб ми плідно працювали, нам потрібно домовитися про правила поведінки на занятті. Давайте колективно складемо ці правила.
(Записуємо правила, запропоновані учнями на хмаринках, хмаринки прикріплюємо на дошку)

Прошу вас дотримуватися цих правил і не порушувати жодного з них.

4. Оголошення теми і мети тренінгу

Щоб дізнатися, про що ми будемо з вами сьогодні говорити, вам потрібно прибрати зайві сині букви та прочитати тему.

А В Д О Я С Ч Н Т І С Р Т Ь

5. Вправа «Очікування»

- Що ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?

- Я хочу навчитися...
- Я хочу зрозуміти...
- Я хочу дізнатися про...

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

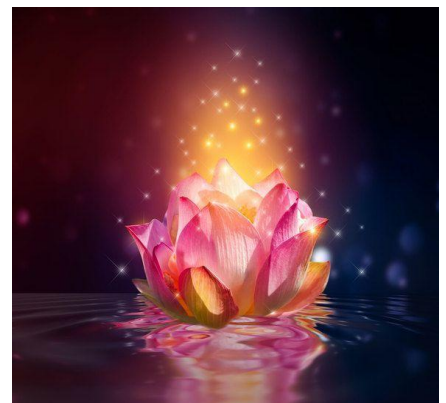
1. Теоретичний блок

1) Вправа «Мозкова атака»

- А як ви думаєте, що таке вдячність?

2) Міні-лекція

Вдячність – це наш постійний благородний і дуже красивий Учитель. І варто йому з'явитися в нашому житті хоча б один раз, як він непомітно стає нашим постійним супутником. Перше реалізоване бажання дякувати переростає в необхідність. Подяка стає потребою нашого Серця. Ми прокидаємося вранці, відкриваємо вікно – і вдихаємо на повні груди чисте повітря. Господи, дякую тобі! Зовсім скоро на небі зійде Сонце і буде дарувати нам світло і тепло. Дякую тобі, любе Сонце! Ми підемо у ванну кімнату вмитися і відкриємо кран з водою. Прийми мою подяку, щедра стихія води! Ви вийдете на вулицю, і хтось вам усміхнеться. Дякую, Боже, що нагадуєш мені про свою постійну любов! Ви відкриваєте комп'ютер, щоб перевірити пошту або зайти в Скайп, а

хтось з друзів вже надіслав вам чудову музику або цінну інформацію, або просто написав: «Привіт, як ти?»

А ви розумієте, що це все – не дрібниці, що хтось віддав вам шматочок свого часу, послав промінчик уваги, хвилю ніжності, перенаправив потік Енергії у ваш бік. І у вашому серці раптом розпускається така гарна, така ароматна і ніжна квітка ... Ця квітка – ваша Вдячність.

Уже стали народною мудрістю слова: ***«Ніщо так дешево не дається, як вдячність, і ніщо так дорого не ціниться, як вдячність.»*** Для вдячності немає маленьких і великих справ. Однаково вдячним треба бути за поданий кухоль води і добре знайомство, щире співчуття і лагідний погляд.

Вдячності можна навчитися у різних місцях. Тільки в сім'ях, де батьки ввічливі зі всіма, дякують дітям, дякують чужим, виростають ввічливі, чемні і добрі люди. Вдячності вчать у школі, вчать відповідати тим же за добро, брати приклад з добрих людей.

А тепер спробуйте дати відповідь на запитання: **як ми можемо виражати свою вдячність?** (Відповіді учнів)

3) Слухання та обговорення вірша

Будьте вдячними,
Учіться бути вдячними за все
Щодня, завжди і просто щохвилини.
Бо вдячність доброту в серця несе,
Й важливо це для кожної людини.
Йде від подяки до людей тепло,
І хвиля радості в їх серці оживає.
Це ніби щастя раптом зацвіло
І кожного до себе пригортає...
І тих людей, хто чує ці слова,
І тих, хто каже ці слова привітні.
Бо в слові цьому сила є жива.
Слова подяки — мудрі, заповітні.
Тож вдячність щиро до людей несіть —
Це дуже добре і усім приємно.
Із вдячністю у серденьку живіть,
І це до вас повернеться взаємно.
Записуйте хороше, що було,
Знайдіть щось добре в кожній вашій справі.
Тоді прийде до вас в серця тепло,
І стануть ваші дні життя цікаві.
Слова подяки — не прості слова,

Їх треба щиро-щиро говорити.
І в них відкриється енергія жива,
Що допоможе вам щасливо жити.
З повагою і мудрістю живіть,
Щомиті насолоджуйтесь красою.
І вдячність щирю до людей несіть,
Їй добро не обійде вас стороною,
А в ваше серце світлом увійде
І сонечком заповнить і зігріє.
Тож вдячність не загубиться ніде,
Вона добром вертатися уміє.
Учіться бути вдячними завжди,
Тож дякуйте, бо це слова важливі.
Тоді все зло від серця відійде
Їй ви станете прекрасні й щасливі.

Надія Красоткіна

4) Руханка «Добра тварина»

Діти стоять, тримаючись за руки. Вчитель тихим голосом каже: «Ми одна велика, добра тварина. Послухаймо, як вона дихає!» Усі прислухаються до свого дихання і дихання сусідів. «А тепер подихаймо разом!» Видих – усі роблять два кроки назад. Вдих – два кроки вперед. «Так не тільки дихає тварина, так чітко й рівно б'ється її велике, добре серце. Стук – крок уперед, стук – крок назад. Ми всі беремо дихання та стук серця цієї тварини собі. Ми – єдине ціле».

2. Практичний блок

1) Прийом «Кольори»

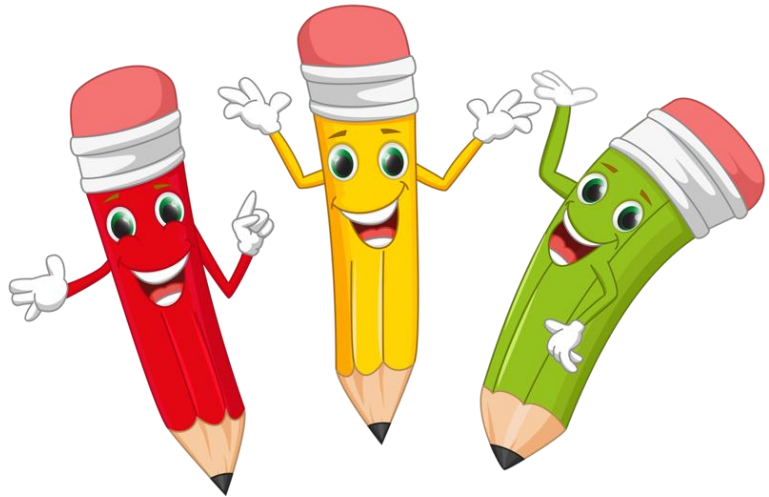
Сьогодні на тренінгу ми будемо працювати в групах. Зараз із капелюха кожен із вас дістане жетончик певного кольору (червоний, жовтий, зелений). Об'єднайтесь в групи за певними кольорами.

2) Прийом «Кола по воді»

Ваше завдання записати на папері словосполучення «вдячна людина» в стовпчик і до кожної букви підібрати слово, яке з ним чимось пов'язане. Ця буква може стояти на початку слова чи в середині.

Відданість
Доброта
Порядність
Чуйність
Надійність
Активність

Людяність
Доброзичливість
Щирість
Ніжність
Уважність

3) «Сонце світить на...»

Всі учасники стають у коло, тримаючи руки за спиною. Один учень стає в середину кола і говорить: «Сонце світить на...» (Вказує на предмет одягу або колір, який є в іншого учасника. Наприклад, сонце світить на того, у кого червоний светр). Усі власники зазначеного кольору чи предмету міняються один з одним місцями.

4) Прийом «Знайди привід для подяки». Робота в парах

Обговоріть в парах певну ситуацію. Знайдіть привід для подяки

- Ви разом дивилися цікаву телепередачу (фільм, мультфільм). Вимкнули світло.
- Цілий вихідний день іде дощ, а планували відпочинок на природі.
- Загубили гаманець.
- Найкращий друг переїздить в інше місце.
- В автобусі тобі наступили на ногу.
- Понеділок. Попереду важкий робочий тиждень.

5) Перегляд відео

Мультфільм «Як важливо вміти бути вдячним»

<https://coma.in.ua/34972>

III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

1. Рефлексія. Прийом «Незакінчене речення»

Продовж речення «Я хочу сказати слова подяки ...»

2. Підведення підсумків

Вдячність – це сила. Потрібно вміти не тільки просити про допомогу, а й гідно її прийняти. А також пам'ятати, що у будь-кого, хто надає допомогу, теж є межа. Межа можливостей, межа емоцій, межа терпіння. Будьте

вдячними, допомагайте один одному і не забувайте сказати хоча б крихітне «дякую» людині, яка допомогла вам. Може, вона і не зробила максимум, який могла, але ж могла б і взагалі нічого не робити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт початкової освіти (2018).
2. Концепція «Нова українська школа»: Міністерство освіти і науки України. 2016.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. [редкол.: О. Г. Дзеверін (голова) та ін.]. Київ : Рад. шк., 1976. Т.3.
4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. Київ : Рад. шк., 1988. 304 с.
5. Авторський курс «Запитання, які змушують мене діяти» (2020).

Шановний колего!

Ті, хто обирає педагогічну стежку, знають: освіта – це не лише трансфер знань чи методична чіткість. Це насамперед мистецтво торкатися людської душі. Посібник, який ви тримаєте в руках, народжувався з глибокої переконаності в тому, що справжня школа починається з серця, а якісний освітній простір можливий лише там, де панують довіра, повага та щира співпраця.

Пройшовши сторінками цього видання, ми здійснили цілісну подорож – від глибоких джерел до живої щоденної практики:

- **від усвідомлення витоків:** занурившись у спадщину Я.-А. Коменського, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі та О. Захаренка, ми ще раз переконалися, що кордоцентризм – це не застигла теорія, а живий *кодекс честі* сучасного педагога, його ціннісний орієнтир у світі змін;
- **через практичну майстерність:** запропонований інструментарій – від емоційного віддзеркалення до комунікативних ігор – покликаний стати тим щоденним «камертоном», який налаштовує кожен урок на хвилю прийняття, підтримки та позитивного діалогу;
- **до живого досвіду та смисловотворення:** приклад нової когорти майстрів-освітян Черкащини доводить, що творення «Храму Дитини» – це реальна управлінська та педагогічна практика сьогодення. А курс «Запитання, які змушують мене діяти» відкриває шлях до формування активної, мислячої особистості молодшого школяра через рефлексію та вчинок.

Гуманна педагогіка не дає готових універсальних рецептів на всі випадки життя, але вона дає найголовніше – **вектор**. Вона нагадує, що за кожною програмою, оцінкою чи навчальним досягненням стоїть унікальний внутрішній світ Дитини, який потребує нашої мудрості та тепла.

Нехай матеріали цього посібника стануть для вас не просто методичним порадищем, а джерелом щоденного професійного натхнення. Бажаємо вам непохитної віри у свою місію, мудрості у прийнятті рішень та сили серця для творення простору, де кожне педагогічне слово вирощує Особистість, надихає крила та дарує радість пізнання!

З вірою в педагогіку серця та любов'ю до дитини!

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
Розділ 1. ЖИВЕ КОРИННЯ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ: ВІД КОМЕНСЬКОГО ДО ЗАХАРЕНКА	
Архітектори серця: світовий вимір (Я.-А. Коменський, Й. Г. Песталотці, Я. Корчак).....	5
Духовна матриця: вітчизняна традиція (К. Ушинський, В. Сухомлинський).....	6
Сучасні пророки гуманізму (Ш. Амонашвілі, О. Захаренко).....	7
Кодекс честі і служіння учителя (на основі «Маніфесту гуманної педагогіки»).....	10
Золоті правила внутрішньої дисципліни: 10 «НІ» вчителям.....	13
Найгуманніша місія – Учитель.....	16
Розділ 2. СЛОВО, ЩО ОКРИЛЮЄ: КАМЕРТОН ГУМАННОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА УРОЦІ	
1.1 Техніки позитивного звертання до учнів, що гармонізують соціокультурний простір	23
1.2. Закони створення гармонії у комунікації «Вчитель – учні»	26
Розділ 3. СКАРБНИЦЯ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ: НОВА КОГОРТА МАЙСТРІВ ЧЕРКАЩИНИ ТА ЖИВИЙ ДОСВІД	
3.1 Нова когорта гуманних педагогів Черкащини (А. Г. Павленко, Н. П. Волошина, В. В. Штангей, Н. В. Дубенець, І. В. Підгайна, Н. П. Гарнага-Гудкова, Л. Л. Стінкова, А. В. Пришлюк, Т. І. Поліванова).....	31
3.2. Скарбниця гуманної педагогіки: живий досвід майстрів	35
Павленко А. Г. Управління сучасною школою на основі гуманістичної парадигми освіти.....	35
Павленко А. Г. Десятиліття у просторі любові та світла: досвід творення «Храму Дитини»	41
Волошина Н.П. Тематична педагогічна рада «Школа як дім: будуємо простір партнерства та поваги». Розробка сценарію проведення педагогічної кав'ярні.....	46
Штангей В. В. У щастя на долонях (розробка уроку-роздуму).....	52
Дубенець Н. В. Мій шлях (думки вголос).....	60
Підгайна І. В. Дерево роду: збереження та дослідження родинної історії та досвіду довголіття (соціально-дослідницький проєкт).....	67

Гарнага-Гудкова Н. П. Формування соціальних навичок (інтегроване заняття з елементами тренінгу).....	73
Стінкова Л. Л. Мова любові (методична розробка батьківської зустрічі-практикуму)	77
Пришлюк А.В. «Я – унікальний! Ми – дружна команда!» (розробка уроку – тренінгу).....	81
Поліванова Т. І. Роздуми про педагогіку любові.....	84

Розділ 4. МЕТОДИЧНИЙ ПРАКТИКУМ. Гуманістична спрямованість курсу «Запитання, які змушують мене діяти» як основа формування особистості молодшого школяра	87
Заключне слово	104

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом КНЗ «ЧОПОПП ЧОР»
Зам. № 1841 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1